گەشەکردن و پەروەردەی منداڵ

تێکچوونی زمان و قسەکردن

نوسینی:وەزارەتی پەروەردەی نیشتمانی تورکیا

وەرگێرانی شانۆ خەسرەو

Ankara 2016

- ئەم مادیۆلە ئەو چوارچێوەیەیە کە لە قوتابخانە/دامەزراوەکانی پەروەردەی پیشەیی و تەکنیکیدا جێبەجێ دەکرێت.
- ماددەیەکی فێرکاری تاکەکەسییە کە ئامادەکراوە بۆ ڕێنماییکردنی خوێندکاران بەرەو بەدەستهێنانی لێهاتووییەکانی ناو مەنهەج.
- لەلایەن وەزارەتی پەروەردەی نیشتمانییەوە بەبێ بەرامبەر دەدرێت.
بە پارە نەفرۆشراوە.

ناوەڕۆک

ڕوونکردنەوەکان پێشەکی-----5
1. تێکچوونی زمان و قسەکردن.-----6
1.1 پەرەپێدانی زمان و قسەکردن-----6
أ. چەمکە بنەڕەتییەکان.-----9
ب. سروشتی قسەکردن-----9
1.2. تێکچوونی زمان و قسەکردن.-----11
أ. چەمکە بنەڕەتییەکان-----11
ب. پێناسە و پۆلێنکردن و تایبەتمەندییەکان-----12
ج. بڵاوبوونەوە و کاریگەری-----29
د. خۆپاراستن-----30
2. پەروەردەکردنی تاکەکانی تووشبوو بە تێکچوونی زمان و قسەکردن-----31
2.1. پەروەردەی ئەو کەسانەی کە تووشی تێکچوونی قسەکردن و زمان بوون-----31
أ. ئەو ڕاهێنانانەی کە لە تێکچوونی زمان و قسەکردندا ئەنجام دەدرێن-----33
ب. چالاکییەکانی پەیوەست بە پەرەپێدانی زمان و قسەکردن-----37
ج. بۆ مامۆستایان و خێزانی منداڵانی تووشبوو بە تێکچوونی قسەکردن و زمان-----41
سەرچاوەکان-----55

وەسفەکان:

	گەشەپێدان و پەروەردەی منداڵ	ناوچە
	خوێندنی تایبەت	لق
	تێکچووونی زمان و قسەکردن	ناوی مۆدیول
	40/32	ماوەی کارکردنی مۆدیولەکە
	بۆ دابینکردنی زانیاری و لێهاتوویی پەیوەست بە تایبەتمەندی و پەروەردەی تاکەکانی تووشبوو بە تێکچوونی زمان و قسەکردن بۆ خوێندکار	ئامانجی مۆدیولەکە
	1-دەتوانیت تێکچوونی زمان و قسەکردن ڕوون بکەیتەوە. 2. پەروەردەی ئەو کەسانەی کە تێکچوونی زمان و قسەکردنیان هەیە دەتوانن ڕوونی بکەنەوە.	دەرەنجامەکانی فێربوونی مۆدیولەکە
	ژینگە: هۆڵی خوێندن، دامەزراوەی پەروەردەی منداڵی سەرەتایی، دامەزراوەی پەروەردەی تایبەت، سەنتەری توێژینەوەی ڕێنمایی، ژووری پەروەردە لە دامەزراوە و ڕێکخراوە ئەهلی و گشتیەکان ئامێرەکان: کتێبی چیرۆک، کتێبی یاریکردن و یاری، بوکەڵە، دەمامک، جلوبەرگ، سلاید، تەلەفزیۆن، کۆمپیوتەر.	ژینگەو ئامێری پەروەردەی
	تۆ خۆت هەڵدەسەنگێنیت بەو ئامرازانەی پێوانەکردن کە دوای هەر چالاکیەکی فێربوون لە مادیۆلەکەدا پێت دراوە	ژماردن و ڕەچاوکردن

پێشەکی:

خوێندکاری بەڕێز،

مرۆڤ بوونەوەرێکی کۆمەڵایەتییە و زۆربەی تەمەنی لەگەڵ کەسانی دیکە بەسەر دەبات. بۆ ئەوەی هەست و بیرکردنەوە و ویستەکانیان لەگەڵ ئەو کەسانەدا باس بکەن کە لەگەڵیانن و ئاگاداریان بکەنەوە.ئەو زمانە بەکاردەهێنێت کە کۆمەڵگا بەکاریدەهێنێت بۆ ئەوەی لە ئاڵوگۆڕێکدا بێت. قسەکەر کەسانی تر یەکێکە لە توانا گرنگەکان کە جیای دەکاتەوە لە زیندەوەران. تێکچوونی قسەکردن کە پێگەیەکی گرنگی هەیە لە ژیانی مرۆڤدا و پرۆسەیەکی سروشتییە، دەتوانێت ببێتە هۆی ئەوەی تاک تووشی کێشەی گەورە لە کۆمەڵگادا بێت. بەهۆی ئەو زانیاری و لێهاتووییانەی لەم مادیۆلەدا بەدەستی دەهێنیت، دەتوانیت تێکچوونی زمان و قسەکردن بناسیتەوە، هەروەها دەتوانیت پلانی چالاکییەکان دابنێیت کە بتوانیت پەیوەندی و پەروەردەی منداڵانی تووشبوو بە تێکچوونی زمان و قسەکردن بکەیت.

دەتوانن یارمەتی منداڵەکانم بدەن کە کێشەی قسەکردن و زمانیان هەیە بۆ ئەوەی ببنە تاکێک کە پاڵنەرێکی بەرزیان هەبێت، توانای زاڵبوون بەسەر کێشەکانیاندا هەبێت، کارگێڕی بکەن، سەربەخۆ بیربکەنەوە و بە شێوەیەکی سەربەخۆ مامەڵە بکەن بە ئامادەکردنی چالاکی و ژینگەیەکی پەروەردەیی گونجاو بۆیان. بەو چالاکییانەی کە پلانی بۆ دادەنێین و جێبەجێی دەکەین، ئێوە ڕۆڵ دەبینن لە پەروەردەکردنی تاکی کۆمەڵایەتی و بەرهەمدار کە بەهای خۆیان و مرۆڤەکان دەدەن، و ئامادەن بەسەر کێشەکانی زمان و قسەکردندا زاڵ بن.

1
تێکچوونی زمان و قسەکردن

1.1 پەرەپێدانی زمان و قسەکردن

پەرەسەندنی زمان پرۆسەیەکە لە کاتی لە دایک بوونەوە دەست پێدەکات و بە درێژایی تەمەن بەردەوام دەبێت. منداڵان لە یەکەم ڕۆژەکانی ژیانیانەوە دەست دەکەن بە هەستکردن بە دەنگەکانی دەوروبەری و دروستکردنی دەنگ و بەدەستهێنانی پێکهاتەی بنەڕەتی ئەو زمانەی کە لەو کۆمەڵگایەدا کە تێیدا دەژین قسەی پێدەکرێت. زمان، بە هەموو یاساکانییەوە، لە کاتی ئەزموونەکاندا بە شێوەیەکی سروشتی فێردەبێت. منداڵان زمان فێر دەبن بە گوێگرتن لە مۆدێلەکان و تەقلیدکردنی ئەم مۆدێلانە و هەستکردن بە فیدباک و هاوبەشکردنی ئەزموون و بیرکردنەوەکانیان.

گرنگە لە جیاوازی مانا لە نێوان قسەکردن و زمان تێبگەین. قسە;توانای دەربڕینی بیرکردنەوە و هەستەکانە بە دەنگەکانی قسەکردن. ڕەچاوکردنی زمان؛ بەکاردێت بۆ پەیوەندی کردنی مانادار لەگەڵ کەسی بەرامبەر بە بەکارهێنانی هەردوو تەکنیکی زارەکی و نازارەکی بە بەکارهێنانی دەنگ، هێمای نووسین یان ئاماژە.

قۆناغە ئاساییەکانی گەشەکردنی قسەکردن بریتین لە:

➢ ماوەی تازەلەدایکبووان (0-2مانگ)

گریان تاکە ڕێگایە کە کۆرپە دەتوانێت پێداویستییەکانی خۆی دەرببڕێت. باوترین دەنگەکان هاواری ناڕەحەتی و برسێتییە. لە کۆتایی مانگی یەکەمدا گریانەکان دەست دەکەن بە جیابوونەوە و دایکەکە دەتوانێت هۆکاری گریانەکەی کۆرپەکە دیاری بکات.

➢ ماوەی کۆکردنەوە (2-3 مانگ)

لەم ماوەیەدا کۆرپە دەتوانێت دەنگی نەرمی کۆڵی و قورگ وەک s، k، g؛ دەتوانن بزوێنەکانی وەک u,o, a درێژ بکەنەوە. ئەم قۆناغە پێی دەوترێت سەردەمی پێکەنین و گیگڵداما.

➢ ماوەی قسەکردن (٤-٦ مانگ)

لەم ماوەیەدا کۆنترۆڵی زمان زیاد دەکات و کۆرپە دەتوانێت زمانی بە ئاراستەی جۆراوجۆردا بجولێنێت. دەنگی لێو وەک ئەوە وایە "B. p.m" بەرزتر بێت. لە سەرەتادا دەنگە ڕەفلێکسیڤەکان لەم قۆناغەدا دەبنە ئامانجدار.

کاتێک منداڵەکە تەمەنی ٦ مانگی دەبێت، ژمارەی ئەو دەنگانەی کە دەیکات زیاد دەکات و پێکەوەگرتنی دەنگی ئاڵۆز دروست دەبێت. دەست دەکات بە دەستکاریکردن.

➢ ماوەی دووبارەبوونەوەی مورمورکردن (٧-١٠ مانگ)

ئەو دەنگانەی کۆرپە دەیکات، سیفەتەکانی زمانی دەوروبەری بەدەست دەهێنن و دەست دەکەن بە گەشەکردن بەرەو دووبارەبوونەوەی بزوێنەکان. بزوێن و نەبزوێنەکان تێکەڵ دەکات و دووبارەیان دەکاتەوە (وەک ما-ما، با-با، دە-دە).

➢ ماوەی زاراوە (11-14 مانگ)

لە نێوان 11-14 مانگدا منداڵان زنجیرەیەک دەنگی هاوشێوەی دەنگی ڕستە بەرهەم دەهێنن. ئەمانە مورمورریی تێنەگەیشتوون کە پێیان دەوترێت زاراوە. بەپێی فێرگسۆن (1978)، وشەکانی زاراوەی زاراوە پەیوەندییەک لە نێوان مورموریی و قسەکردنی هاوشێوەی گەورەساڵان پێکدەهێنن.

➢ ماوەی تاکە وشە (12مانگ-18مانگ)

یەکەم وشەی تێگەیشتوو لە دەوروبەری تەمەنی یەک ساڵیدا بەرهەم دەهێنرێت. منداڵ دەتوانێت یەک وشە بەرهەم بهێنێت و لەبری ڕستەیەکی تەواو بەکاری بهێنێت. بەشێکی زۆر لە وشەسازی یەکەمی منداڵ لە ناو پێکهاتووە. دەربڕینی منداڵان لەم قۆناغەدا پێویستە لەگەڵ ئەو دۆخەی کە تێیدایە، لێکبدرێتەوە. لە حاڵەتی پەیوەندی ئاڵۆزدا؛ شتەکانی ناو دۆخەکە دەتوانن ئاماژەیەک بدەن سەبارەت بە ئاراستەی نیگا و هەڵاوسانی دەنگ و مانا. بەزۆری یەکەم وشەکانی منداڵ مانایەکی سۆزدارییان هەیە و زیاتر پەیوەندییان بە پێداویستییەکانی منداڵەکەوە هەیە. کاتێک ناوەڕۆکی وشەی یەکەم دەکۆڵرێتەوە، کردار و سیفات و پێشگرەکان بە ڕێکوپێکی لە دوای ناوەکانەوە بەکاردەهێنرێن.

- **ماوەی دەستەواژەی دوو وشەیی (18مانگ-2ساڵ)**

منداڵانی نێوان ١٨ مانگ بۆ ٢ ساڵ بە تێکەڵکردنی دوو وشە دەست دەکەن بە دروستکردنی ڕستە. بە تێکەڵبوونی ئەو دوو وشەیە، منداڵ دەست دەکات بە دەربڕینی مانای جیاواز. ئەم ڕستە یەکەمانە زیاتر لە ناو و کرداری تێکەڵاو پێکهاتوون. تۆن و وەستان و ڕێکوپێکی وشەکان دەست دەکەن بە گەورەبوون. بلوم جەخت لەوە دەکاتەوە کە گرنگە هەڵسەنگاندن بۆ ئەوە بکرێت کە منداڵ لە دۆخەکەدا چی دەڵێت. ئەرکەکانی وشەکان دەتوانن لە مانادا بگۆڕدرێن.

- **سێ دەستەواژەی وشە یان زیاتر (٢ ساڵ-٤ ساڵ)**

منداڵ دەتوانێت بە یەکخستنی سێ چوار وشە یەک بیرکردنەوە بە تەواوی دەربڕێت. لەم ماوەیەدا وشەسازیی منداڵ بە خێرایی گەشە دەکات. بە تایبەتی پەیوەندییەکی نزیک بە گەشەسەندنی چەمکییەوە، دەبینرێت کە وشەکانی پەیوەست بە چەمکەکانی هۆکار و کاریگەری هەروەها، چونکە، بۆ ئەو شوێن (ناوەوە، سەرەوە، خوارەوە)، کات (ئێستا، دواتر، سبەی) زیاد دەکات . لەم ماوەیەدا وشەسازیی منداڵ تا ٢٠٠-٣٠٠ وشە زیاد دەکات.

أ. چەمکە بنەڕەتییەکان

زمان; سیستەمێکە لە دەنگەکان یان نیشانەکان کە مرۆڤەکان بۆ دەربڕینی هەست و بیرکردنەوە و خواستەکانی بەکاری دەهێنن.

پەیوەندیکردن; بیرکردنەوەیەک، هەستێک، دەربڕینی دەموچاو، جولەی دەست، قۆڵ و سەر، لە ڕێگەی قسەکردن یان نووسین، تەلەفۆن، ڕادیۆ. گواستنەوە لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر بە بەکارهێنانی ئامراز و ئامێرەکانی پەیوەندی وەک تەلەفزیۆن.

قسە; توانای دەربڕینی بیر و هەستی مرۆڤە بە دەنگی قسەکردن.

ب. سروشتی قسەکردن:-

بۆ ئەوەی قسەکردن تێگەیشتن و دروست بێت، پێویستی بە قسەکردن هەیە کە هەندێک تایبەتمەندی هەبێت. ئەم سیفەتانە بریتین لە:

ڕوونی: وا دەکات گوێگران ئاسانتر لەوە تێبگەن کە مەبەست لێی چییە بە زمانێکی ڕوون و سادە. درێژ و پڕ لە زاراوە تێگەیشتن قورس دەکات. قسەکردن: بۆ ئەوەی دەنگەکانی قسەکردن بە باشی دروست بکەیت، بەبێ ئەوەی زەق زەق بێت، پێویستە ئاگاداری قسەکردن بێت بەبێ قووتدان، بەبێ زیادکردن.

ڕێزمان: هەموو زمانێک ڕێسای تایبەتی خۆی هەیە. ئە گەر زمان بە بێ پابە ندبوون بە ڕێساکانی بە کاربهێنرێت، لە ڕووی فۆرم و ماناوە شێواندن ڕوودە دات. ئەگەر مرۆڤەکان یاساکانی ئەو زمانە بزانن کە قسەی پێدەکەن، ئەوا ئەم جۆرە گرفتانە دروس

وێنەی 1.1ڕۆڵی گەورەساڵان لە فێربوون و بەکارهێنانی زمان بە شێوەیەکی دروست

خێرایی: خێرایی بڵندگۆ لە کاتی قسەکردندا. زۆربەی خەڵک ناتوانن بە خێرایی قسە بکەن. هەندێک کەس زۆر خێرا قسە دەکەن. هەردووکیان هەڵەن. خێرایی ئاسایی لە قسەکردنێکی ڕوان و تێگەیشتوودا ئەوەیە کە لە خولەکێکدا ٩٠-١٠٠ وشە قسە بکەیت. خاوکردنەوەی ئەو وشانەی کە پێویستە جەختیان لەسەر بکرێتەوە و خێراکردن لەکاتی قسەکردندا بیرکردنەوە خێرا پێشکەوتووەکان بۆ قسەکردنێکی ڕوون پێویستە.

وەستان: واتە نیشانەی خاڵبەندی لە قسەکردندا. لە کاتی قسەکردندا، هەروەک لە کاتی خوێندنەوە یان نووسیندا، پێویستە گرنگی بە وەستانی گونجاو بدرێت بۆ نیشانەکانی خاڵبەندی، تۆنی دەنگ و هەناسەدانی دروست: تۆنی دەنگ بریتییە لە بەرزبوونەوە و دابەزینی دەنگ، کەمبوونەوە و زیادبوونی. بەکارهێنانی تۆنی جیاواز لە کاتی قسەکردندا، قسەکردنەکە تێگەیشتن و سەرنجڕاکێش دەکات. پێویستە گرنگی بە تۆنی دەنگ بدرێت بۆ ئەوەی قسەکردنەکە یەکدەنگ نەبێت. جگە لەوەش هەناسەدان بە شێوەیەکی دروست و گونجاو لە کاتی وەستانەکان لە کاتی قسەکردندا خاڵێکی گرنگە بۆ لێشاو و تێگەیشتنی قسەکردن.

دەنگی بەرز: لەلایەن کەسانی بەرامبەر قسەی قسەکەرەوە دەبیسترێت

ڕێگاکە ئەوەیە. هەبوونی هێزی کەمی قسەکردن ئەو بڕوایە بەجێدەهێڵێت کە ئەو کەسەی قسە دەکات متمانەی بەخۆی نییە، بەڵکو ڕێگری دەکات لەوەی لێی تێبگات.

بەکارهێنانی زمانی جەستە: بەکارهێنانی ئاماژە و دەربڕینی دەموچاو لەکاتی قسەکردندا ئاسانکاری دەکات بۆ دەربڕینی خۆ و تێگەیشتن لەلایەن کەسانی ترەوە. بەڵام زیادەڕەوی لە بەکارهێنانی جوڵەی جەستە لەکاتی قسەکردندا دەبێتە هۆی سەرقاڵکردنی گوێگر، بەمەش توانای تێگەیشتن کەم دەبێتەوە. هەر لەبەر ئەم هۆکارە پێویستە ئاگاداری بەکارهێنانی ئاماژە و تەقلید لە شوێنی گونجاو و بە ڕادەی پێویست بێت. خاڵێکی دیکە کە دەبێت لە کاتی بەکارهێنانی زمانی جەستەدا لەبەرچاو بگیرێت بریتییە لە دامەزراندنی بەرکەوتنی چاو. دەبێت قسەکەر لە چاوی گوێگرەکەدا بێت. قسەکردن بەبێ سەیرکردنی بەرامبەرەکە دەبێتە هۆی کەمکردنەوەی ئارەزووی گوێگر و تێگەیشتن کەمدەکاتەوە.

1.2 تێکچوونی زمان و قسەکردن:

1.2.1چەمکە بنەڕەتییەکان

Articulation: پرۆسەی دروستکردنی دەنگی قسەکردن کێشەکان لەسەر بنەمای بەرهەمهێنانی هەڵەی سەرچاوە و فۆرم و خێرایی و کاتی و فشاری دەنگەکانی قسەکردن. بۆ نمونە دووربکەونەوە لەبری بڕۆ، چاوچنۆک لەبری کچ، خواردن لەبری وێنە، پیاوێک لەبری ماسی و هتد.

ئافازیا: بریتییە لە تێکچوون و نەتوانینی تێگەیشتن لە زمان و قسەکردن لە ئەنجامی تێکچوونی مێشک.

نارێکی خوێندنەوە: کەمئەندامییەکی فێربوونە کە بە کێشەیەکی بەرچاو لە بەدەستهێنان و بەکارهێنانی تواناکانی گوێگرتن، قسەکردن، خوێندنەوە، نووسین، ئیستدلالکردن و بیرکاریدا دەردەکەوێت.

فۆناسیۆن: بریتییە لە بەرهەمهێنانی دەنگی بیستراو لە ڕێگەی پێکهاتە ئەناتۆمییە تایبەتەکانەوە.

دوو زمانەوانی: دوو زمانە بوون بەو مانایەیە کە کەسەکە دەتوانێت لە ئاستی زمانی دایکیدا لە دوو زمان تێبگات و قسەی پێبکات، واتە کەسەکە دوو زمانی دایکی هەیە.

وێنەی 1.2 :کاریگەری بەکارهێنانی دوو زمانی جیاواز لە خێزاندا لەسەر فێربوونی قسەکردنی منداڵ

پێناسە و پۆلێنکردن و تایبەتمەندییەکان 1.2.2

تێکچوونەکانی پەیوەست بە زمان و قسەکردن جیاوازن لە یەکتر .کاتێک مرۆڤ بەزەحمەت لە کەسانی دیکە تێدەگات و بیروڕاکانیان بەیەکەوە باس دەکات، ئەوە تێکچوونی زمانە .ئەگەر کەسێک نەتوانێت دەنگەکانی قسەکردن بە باشی یان بە شێوەیەکی ڕەوان بڵێتەوە، لە بێژەکردندا شارەزا نەبێت، یان کێشەی لە دەنگیدا هەبێت، ئەوە تێکچوونی قسەکردنە.

بۆنمونە فورکان تەمەنی ٤ ساڵە، بە دروستی وەڵامی پرسیارەکانت دەداتەوە، بە شێوەیەکی زارەکی خواستەکانی خۆی یان بارودۆخ یان نارەزایەتییەکانی دەورووبەری دەردەبڕێت، بەڵام زۆربەی ئەو شتانەی دەیڵێت لەلایەن ئەندامانی خێزان و/یان کەسانێکەوە تێناگەن کە تازە ناسیویانە، یان تەنها دەتوانرێت لێی تێبگەن لەلایەن کەسانی نزیکترینەوە لێی.،ئەوە کێشەی قسەکردنە

بەڵام کێشەی قسەکردن و زمان جیاوازە بۆنمونە ئیسێ تەمەنی ٤ ساڵە، هەرچەندە لە قسەکانی تێدەگات، بەڵام ناتوانێت بە شێوەی زارەکی ئارەزوو و پێداویستییەکانی خۆی لە ئاستی چاوەڕوانکراودا دەرببڕێت :واتە بە تاکە وشە یان ڕستەی سادە و بە نیشانە پەیوەندی دەکات کاتێک تووشی سەختی دەبێت .لە لایەکی ترەوە ئەوەی ئەم

.منداڵە دەیڵێت بە ئاسانی لەلایەن کەسانی ترەوە تێناگات جگە لە نزیکترین کەسەکان
.ئەو منداڵانەی کە کێشەی قسەکردن و زمانیان هەیە کێشەی پەیوەندیکردنیان هەیە
ئەم کێشانە دەبێتە هۆی ئەوەی منداڵ لە بوارەکانی تردا کێشەی هەبێت و کاریگەری
نەرێنی لەسەر گەشەکردنی هەبێت

بەگشتی دەتوانین تێکچوونی زمان و قسەکردن بەم شێوەیە پۆلێن بکەین

- **تێکچوونی زمان**

تێکچوونی زمانی ڕەسەن

(afasia)لەدەستدانی قسەکردن

دواکەوتنی زمان

- **تێکچوونی قسەکردن(تێکچوونی جومگە**

  - تێکچوونی تۆنی دەنگ
  - تێکچوونی دەنگی بەرز
  - تێکچوونی کوالیتی دەنگ

- **تێکچوونی ڕۆیشتنی قسەکردن**

  - قسەکردنی بەپەلە-ئاڵۆز
  - لکەلکە،زمان گرتن

- **تێکچوونەکانی تری زمان و قسەکردن**

- تێکچوونی قسەکردن پەیوەندیدار بە درزی کۆڵی و درزی لێو تێکچوونی زمان و قسەکردن بەهۆی کەمئەندامی فێربوون ،نارێکی خوێندنەوە
- تێکچوونی زمان و قسەکردن بەهۆی ئۆتیزمەوە(تێکچوونی سپێکتری ئۆتیزم)تێکچوونی زمان و قسەکردن بەهۆی کەمئەندامی هزری

- تێکچوونی زمان و قسەکردن بەهۆی بریندار بوونی(زەبراوی)مێشک
- جیاوازی زمانی بیانی و قسەکردنی ناوچەیی،دوو زمانەوانی

تێکچوونی زمان

ڕەنگە کەسێک قسەکردن و دەنگ و ڕەوتی قسەکردنی بەشی پێویستی هەبێت؛ بەڵام ڕەنگە قسەکانی مانادار نەبێت .دەنگ، وشە، بزوێنەکان بە ڕێکوپێکییەکی هەڕەمەکی و بێ مانا تێکەڵ دەکات، ناتوانێت هێماکانی زمان بە شێوەیەکی گونجاو بەکاربهێنێت .ئەم کەسانە تێکچوونی زمانیان هەیە

تێکچوونی زمانی ڕەسەن:-

باوترین تێکچوونی زمانە .جۆرێکە لە تێکچوونی زمانی کە هیچ کێشەیەکی ئاشکرای تێدا نییە وەک لەدەستدانی بیستن، دواکەوتنی دەروونی، دواکەوتنی گەشەکردنی دەمار، جوڵەیی یان کۆمەڵایەتی کە لە قۆناغی پێش قوتابخانە ودوای قوتابخانەدا بەبێ هیچ هۆکارێکی تر ڕوودەدات .سەرەتا ئۆتیزم، دواکەوتوویی دەروونی لەم منداڵانەدا .گومانی کێشەی وەک لەدەستدانی بیستن دەکرێت .بەڵام هیچ کێشەیەکی گەشەکردن لە منداڵانی تووشبوو بە تێکچوونی زمانی تایبەتدا نادۆزرێتەوە .هەرچەندە هۆکاری وردی ئەم نەخۆشییە نەزانراوە، بەڵام وا بیردەکرێتەوە کە لە ڕێگەی بۆماوەییەوە دەگوازرێتەوە .توێژەران ئاشکرایان کردووە کە ٥٠-٧٠%ی منداڵانی تووشبوو بەم نەخۆشییە کێشەی قسەکردنیان .هاوشێوەی لانیکەم لە یەکێک لە ئەندامانی خێزانەکەیاندا هەیە

ئەو منداڵانەی کە تێکچوونی زمانی تایبەتیان هەیە کێشەیان هەیە لە بەرهەمهێنانی دەنگی قسەکردن و دەربڕینی زارەکی و تێگەیشتن لە قسەکردنی کەسانی دیکە .ئەوان لە تێگەیشتن و بەکارهێنانی وشەکانی ناو ڕستەدا کێشەیان هەیە .پێدەچێت ئەم منداڵانە لەوە تێبگەن کە دەوترێت، بەڵام زۆرجار شکست دەهێنن لە تێگەیشتن لە تەوەری سەرەکی بابەتەکە یان وەڵامی نەشیاو دەدەنەوە بۆ ئەو پرسیارەی کە دەکرێت .تەنانەت ئەگەر قسەکردنیان لە وشە تاکەکەسییەکاندا تێگەیشتوو بێت، بە پێکەوە دانانی وشەکان شکست دەهێنن لە دروستکردنی .ڕستە

له کاتێکدا هەندێک لە منداڵان تەنها کێشەیان لە توانای زمانی وەرگرتن یان دەربڕین هەیە .ڕەنگە هەندێک لە منداڵان لە هەردوو بوارەکەدا کێشەیان هەبێت .تایبەتترین تایبەتمەندی وتارەکانی، نەبوونی بەرهەمهێنان و پاشگری وەرچەرخانە .بۆ نموونە دەتوانم گوێی دوپشکی ناو وێنەکە پیشانی منداڵەکە بدەم و بپرسم "ئەم دوپشکە لە کوێیە؟ "کاتێک "پرسیاریان لێدەکرێت، ڕەنگە بە سادەیی بڵێن "گوێ "یان "دوپشک "لەبری "گوێی دوپشک یان "گوێ "لەوانەیە بەزەحمەت لە چەمکی کات تێبگەن و ئەو وشانە بەکاربهێنن کە ئاماژە بە کات دەکەن.بۆ نموونە "خوشکە گەورەکەی عەلی لێرەیە ."لەبری ڕستەی "خوشکی .عەلی هات".؛ لەبری "دوێنێ چووینە لای ئایشە"، "ئەمڕۆ ئایسێ چوو ."لەوانەیە بڵێن پاشگری شوێن-ئاڕاستە بەکارناهێنن .بۆ نموونە "کەوچکەکان لەناو کشۆکەدان ."دەتوانن ڕستەکە بە "کەوچک و کشۆ "دەربڕن" .ڕەنگە لەگەڵ وشەی سەر بەخۆی وەک من و تۆ و ئەوان تێکەڵ ببن .کاتێک لێیان دەپرسن "ئەمە کاتژمێری کێیە؟"، بە ئاماژەدان بە ."کاتژمێری باوکیان، لەوانەیە لەبری "کاتی باوکیان "بڵێن "بابە "یان "کاتی باوک

کێشەیەکی دیکەی باو لە قسەکردنیاندا، کێشەی دۆزینەوەی وشەیە .تەنانەت ڕەنگە هەندێک لە منداڵان ناوی هەندێک شتیان لەبیر نەبێت کە زۆرجار لە ژیانی ڕۆژانەدا ڕووبەڕوویان دەبێتەوە" .لەبیرم چوو یان نازانم "کاتێک شتێک پیشان دەدەیت کە پێشتر باسی لێوە کراوە .لەوانەیە بڵێن .درێژی ڕستەکانیان لە ٣-٤ وشە زیاتر نەبێت .ڕەنگە ".ڕێزبەندی ڕستەکە هەڵە بێت یان ناتەواو بێت .بۆ نموونە" ;مامم هاتەوە ماڵەوە حەزپێکردن .کەمییەکانی ڕێزمانی دەبێتە هۆی ئەوەی منداڵان قسەکردنم وەک "منداڵ "یان .تەمەن "زیاتر بۆ دواوە هەست پێبکەن"

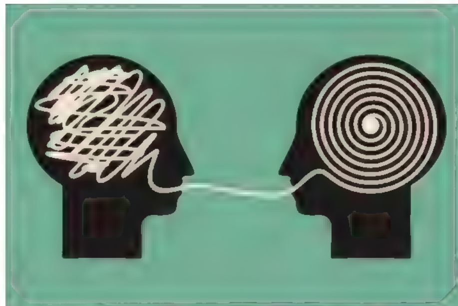
هەروەها ڕەنگە هەندێک لە منداڵان هەڵەی بێژەکردنی هاوڕێیان هەبێت .لەوانەیە هەندێک دەنگ بەرهەم نەهێنێت هەروەها دەتوانن لە جیاتی دەنگی ئامانج لە شوێنی جیاواز لەناو .وشەکەدا دەنگێکی تر بەکاربهێنن

"بۆ نموونە ڕەنگە وشەی "باڵۆن "دەنگی "ب "بە دروستی بەرهەم بهێنێت، بەڵام "بێڵاو لەبری "پێڵاو."لەوانەیە بڵێن کێشەی هەستکردن بە بیستنیان هەیە .لەوانەیە نەتوانن هەندێک .دەنگ لە یەکتر جیا بکەنەوە

ئەو منداڵانەی کە تێکچوونی زمانی تایبەتیان هەیە کە لە تەمەنی ٤ یان ٥ ساڵیدا . ناتوانرێت دەستنیشان بکرێت، بەزۆری کێشەیەکی بەرچاوتریان دەبێت کاتێک دەست بە باخچەی ساوایان یان پۆلی یەکەمی سەرەتایی دەکەن .ئەم منداڵانە کێشەی فێربوون و خوێندنەوە و نووسینیان هەیە .باس لەوە کراوە کە سەرکەوتنی قوتابخانەی ئەو منداڵانەی

ئەو منداڵانەی کە تێکچوونی زمانی تایبەتیان هەیە، پێویستیان بە کاتێکی زیاترە بۆقسەکردن و گوێگرتن .ئەو ڕستانەی کە پێکیان دەهێنن، هەندێک جار دەکرێت بە هەڵە تێبگەن، چونکە ناتوانن پێکهاتەی ڕێزمانی زمانەکە بەدەست بهێنن .ئەمەش وا دەکات پەیوەندییان لەگەڵ هاوتەمەنەکانیان قورس بێت .چونکە منداڵان وەک گەورەساڵان سەبر و تێگەیشتن نین .لەبەر ئەوەی ناتوانن خۆیان دەرببڕن، هەندێکجار دەتوانن هەڵوێستێکی ڕەق .بەرامبەر هاوڕێکانیان نیشان بدەن یان خۆیان لە یاریکردن لەگەڵیان بەدوور بگرن لەوانەیە پێیان باش بێت لەگەڵ گەورەکان یان منداڵی گەورەتر یاری بکەن کە بەزۆری .گوێیان لێدەگرن

➢ ئەفازیا لەدەستدانی قسەکردن

.هەروەها بە لەدەستدانی وشە یان قسکردن ناسراوە ،ئافازیا، کە لە ئەنجامی بریندابوونی مێشکدا ڕوودەدات بریتییە لە حاڵەتی ئەنجامنەدانی ئەرکی قسەکردن بەبێ دواکەوتنی دەروونی، تێکچوونی بیرەوەری، تێکچوونی .بیستن و ئەندامەکانی قسەکردن

بەزۆری ئافازیا لەناکاو ڕوودەدات .بەڵام لەوانەیە بە تێپەڕبوونی کات لە تێکچوونی .هێواش بەرەوپێشچوون وەک وەرەمی مێشکدا ڕووبدات .ئیفلیجی باوترین هۆکاری ئافازیایە

نیشانەکانی

.کێشەی تێکچوونی ناونانی هەیە .لە تێگەیشتن لە نووسین و خوێندنەوەدا عەیبێک هەیە سەرەڕای بیستن تێکچوونی تێگەیشتن و دووبارەبوونەوەی هەیە .لەوانەیە تێکچوونی قسەکردن هەبێت کە یان قسەی ناشرین بێت یان ڕوان بێت

➢ دواکەوتنی قسەکردن

ئەگەر قسەکردنی منداڵێک زۆر دواکەوتووە یان زۆر خاوتر بێت لە گەشەکردنی قسەکردندا لەوەی کە چاوەڕوان دەکرێت بۆ تەمەنی، ئەوا قسەکردنی ئەو منداڵە پێی دەوترێت دواکەوتنی قسەکردن

هۆکاری دواکەوتنی قسەکردن چییە؟

زۆر هۆکار دەتوانن ڕۆڵیان هەبێت لە دواکەوتنی قسەکردنی منداڵدا .کەمئەندامی هزری دەتوانێت پەرەپێدانی کارامەیی سەرەتایی دوابخات یان تەنانەت ڕێگری بکات .کێشەیەک لە ئەندامەکانی قسەکردن وەکو درزاوی کۆڵی و لێو ڕاستەوخۆ دەتوانێت زمان و گەشەکردنی ،قسەکردن دوابخات .هەندێک لە لەدەستدانی هەستەکان، وەک کەمئەندامی جەستەیی لەدەستدانی بیستن و لاوازی بینین، دەتوانن دەستوەردان بکەن لە ئەزموونەکان کە گرنگن بۆ زمانی سەرەتایی و گەشەکردنی مەعریفی .لەم حاڵەتەدا ڕەنگە منداڵ لە سەرچاوە .دەوڵەمەندەکەی ژینگە و هەستەکان و لە ئەنجامدا زانین بێبەش بێت

هەروەها نەخۆشی درێژخایەن و زۆر نەخۆشکەوتنی منداڵ دەتوانێت گەشەی زمان و قسەکردن دوابخات .ئەگەر منداڵ ژینگەیەکی نەبێت کە سەرنج ڕابکێشێت و پاڵپشتی پەرەسەندنی زمان و قسەکردن بکات، ڕەنگە گەشەی قسەکردن خاوتر بێت .هاندەرە .ناتەواوەکان لەم ڕووەوە، نەبوونی هاندان دەتوانێت ببێتە هۆی دواکەوتنی قسەکردن هەروەها هۆکارە ژینگەییەکانی وەک ژینگەی ماڵەوەی دوو زمانە، هەڵوێستی خێزانی ستەمکارانە و ئاستی نزم لە ئاستی ئابووری کۆمەڵایەتیدا ڕەنگە گەشەی زمان و قسەکردن .دوابخەن

،دواکەوتنی زمان و قسەکردن، لەدایکبوونی پێشوەختە، نائاسایی کرۆمۆسۆمەکان دواکەوتنی گەشەکردنی جوڵە، لەدەستدانی بیستن، تێکچوونی بۆماوەیی، مێژووی خێزانی دواکەوتنی زمان، دواکەوتوویی دەروونی، درزی لێو/دەم، ئۆتیزم، تێکچوونی گەشەکردنی

بەربڵاو، بارودۆخی ژینگەیی، هاندەری کەم، هەڵویستی دایک و باوک لەوانەیە بەهۆی چەندین هۆکارەوە بێت وەک هەڵە، هەندێکجاریش دەتوانرێت سەربەخۆ لە هەموو ئەم ،هۆکارانە ببینرێت.هەندێک لە منداڵان ناتوانن لە کاتی خۆیدا دەست بە قسەکردن بکەن لەوانەیە بەهۆی هۆکاری بۆماوەییەوە بێت .هەندێک لەو منداڵانە منداڵن کە نایانەوێت دەست بە قسەکردن بکەن بەبێ ئەوەی بە تەواوی فێربن .بەڵام کاتێک دەگەنە تەمەنێکی دیاریکراو(زۆرجار لە دەوروبەری تەمەنی ٣ساڵیدا)، دەست دەکەن بە قسەکردن بە ڕستەی ڕاستەوخۆ بە شێوەیەکی ڕاست و دروست .لە هەندێکیاندا ناوچەکانی مێشک کە پەیوەندییان بە زمان و قسەکردنەوە هەیە دواتر پێدەگەن، بەڵام دواتر بە نیشاندانی گەشەیەکی خێرا و بازدان دەگەنە هاوتەمەنەکانیان .بەڵام زیرەکی و قۆناغەکانی تری .گەشەی ئەم منداڵانە ئاساییە .پەیوەندی نازارەکی باشە .تێگەیشتن لە وشەسازی باشە ئاخاوتنی هەبوویان شێواوی و نائاساییی نییە، بە تایبەت لە ڕووی تایبەتمەندییە .ڕێزمانییەکانەوە

وێنەی 1.5 :دوودڵی لە پەیوەندیکردن لە دواکەوتنی قسەکردندا

تایبەتمەندی زمانی منداڵانی دواکەوتووی قسەکردن

- .وشەسازییان سنووردارە .یان بە هیچ شێوەیەک قسە ناکەن یان تێگەیشتنیان سەختە
- دەتوانن چەند وشەیەک بەکاربهێنن .لەوانەیە کێشەی قووتدان، جوین، ڕژاندن .هەبێت
- .ڕەنگە بەزەحمەت بیرو ئارەزووی خۆیان دەربڕن
- .لەوانەیە مەیلیان هەبێت بۆ بەکارهێنانی ئاماژە و تەقلیدکردن و نیشانە
- .لەوانەیە دوودڵ بن لە پەیوەندیکردن
- لەوانەیە بێباکانە مامەڵە بکەن بەرامبەر بە دەنگ و گفتوگۆکانی دەوروبەریان، و .ڕەنگە بێباکانە دەرکەون

- دەتوانن دەنگی تێنەگەیشتوو دەربکەن .ڕەنگە کێشە لە گونجان لەگەڵ ژینگە و ژینگە نوێیەکانیاندا بەدی بکرێت.
- لەوانەیە پێیان باش بێت تەنیا بن.
- لەوانەیە کاردانەوەی ناخۆشیان هەبێت (وەک لێدان، گریان، هاوارکردن)لەکاتێکدا ئارەزوو و بیرکردنەوەکانیان دەردەبڕن .ماوەی سەرنجدانیان دەتوانێت کورت و تێکەڵاو بێت.
- دەتوانن درەنگ و لە ماوەیەکی زۆردا فێری چەمکەکان بن.
- لەوانەیە یادەوەرییان لاواز بێت .لەوانەیە نەتوانن ئەو زانیاریانەی فێربوون بگوازنەوە.

تیکچوونی قسەکردن

تێکچوونی قسەکردن حاڵەتێکە کە تێکچوونێک لە لێشاو و ڕیتم و پەستانی دەنگ و جەختکردنەوە و دەرهێنان و تێگەیشتن لە فۆنێمی قسەکردندا هەیە.هەروەها زۆرێک لەو چالاکییانەی کە لە پەروەردەدا بەکاردەهێنرێن، لەسەر بنەمای قسەکردنن .ناتەواوی ئەم کەرەستەیە، واتە بێتوانایی لە قسەکردن، سەختی لە ژیانی منداڵدا لە ناو قوتابخانە و دەرەوەی ،قوتابخانە دروست دەکات .ئەم سەختییانە کە لەسەر بنەمای کەمی قسەکردن دامەزراون هەندێک جار دەبنە کێشەی گونجاندن .زۆرجار کەمی قسەکردن لە پەروەردەدا دەبێتە کێشەیەک کە ئاستەنگ و ڕێگری و ڕێگریکردن لە فێربوون دروست دەکات.

باوترین تێکچوونی قسەکردن بریتین لە تێکچوونی جومگە و لکەلکە.پرۆسەی قسەکردن بریتییە لە بەرهەمهێنانی دەنگی جیاواز کە وەک بزوێن و بزوێنەری جۆراوجۆر لە کاتی قسەکردندا دەیبیستین .ئەگەر گوێگر دەنگەکانی قسەکردن وەک جێهێڵراو، ئاوارە، زیادکردن و شێواندن هەست پێبکات، دەتوانرێت باس لە تێکچوونی قسەکردن بکرێت.دەتوانرێت لە ژێر ٣ سەردێردا پشکنینی تێکچوونەکانی قسەکردنم بکرێت :تێکچوونی جومگە، تێکچوونی دەنگ و تێکچوونی ڕۆیشتنی قسەکردن.واتە خاوی و سەریعی لەقسەکردن

تێکچوونی دەربڕین /ڕێکخستن و قسەکردن

دوای ئەوەی هەناسە لە قوڕگەوە دەردەچێت، دەگۆڕێت بۆ دەنگە تەقلیدییەکانی زمانی ،قسەکردنمان لە ئەندامەکانی تیمی سێیەم (زمان، کۆڵی، ددان، لێو)کە پێکهاتوون لە قوڕگ .دەم و لووت

فۆرماتکردنەکەیە .جگە لە زاراوەی قسەکردن، زاراوەی بێژەکردن، یان لەرزینیش .بەکاردەهێنرێن

تێکچوونی قسەکردن لە گوتنی قسەکەردا نییە، بەڵکو لە گوێی گوێگردایە .بە واتایەکی تر گوێگر گوێی لە دەنگی قسەکردن دەبێت؛ ئەگەر منداڵ وەک ئاوارە و لابراو و زیادکردن و شێواندن هەستی پێبکات، ئەوە مانای وایە کە تێکچوونی قسەکردنی هەیە .گرنگ نییە قسەکەر چۆن فۆنێمەکان دەربهێنێت، فۆنێمەکان بە دروست دادەنرێت مەگەر دەنگێکی هەڵەیان بۆ بیسەران هەبێت

چوار جۆری جیاوازی تێکچوونی جومگە هەیە

- :بازدان بۆ خوارەوە :تەنها بەشێک لە وشەکان لە هەڵەکانی بازداندا دەوترێت نموونە هەندێک دەنگ دابەزێنراون، وەک لە نموونەکانی ئاژەڵ -هاژەڵ، ڕێنمایی - .ڕێهنمایی، کاتژمێر -کاتی ئۆتۆمبێل -کات ئوتومبیل
- :(Sund replacement) جێگرەوە
دەنگ لە جیاتی لە سەرەتای وشەیەک لەناوەڕاست یان کۆتایی وشەیەکدا بەکاردێت ،نموونە :هەنگ-ئەنگ، کتێب-کیپات، تەپڵ-تاپڵ، بارهەڵگر-هەڵگر بار، پارە-پایە داش-سلاش و هتد .حەزپێکردن
- ،زیادکردنی دەنگ :دەنگە زیادەکانی ناو وشەکان دەگرێتەوە .نموونە :پلان-پیلان داون-داوون، شەست و شست، کەر-کەرر، پەنجەرە-پەنجەر، سەعات-سەهات و .هتد .حەزپێکردن
- شێواندنی دەنگ :دەنگەکان لە ڕاستەقینە نزیکن، هەرچەندە تەواو ورد نین .دەنگەکە وەک دەنگێکی نوێ دەردەچێت کە ئاخاوتنی نییە .نموونە :کاراگۆز -کایاگوز، نان - نااان، وەرە-وەرە یان هتد .دەنگە بەرهەم هێنراوەکانی ناوخۆیی زیاتر نموونەی .ئەمەن

➢ تێکچوونی دەنگ

.دەنگی مرۆڤ سێ تایبەتمەندی هەیە؛ پەستانی دەنگ و دەنگی بەرز و کوالیتی تێکچوونەکانی ئەم سێ تایبەتمەندییە لە ڕووی جوانکارییەوە بۆ قسەکەر و گوێگر تێکدەدەن و ڕێگری لە پەیوەندیکردن دەکەن .تێکچوونی دەنگدان (فۆناسیۆن)تێکچوونێکی باو و ئاساییە بە تایبەت لە منداڵانی سەرەتایی و قوتابخانەی سەرەتاییدا .هۆکاری سەرەکی ئەمەش ئەوەیە کە منداڵانی ئەم گرووپە تەمەنییە لە کاتی یاری و چالاکییەکاندا بە دەنگی .بەرز لە ڕادەبەدەر قسە دەکەن یان هاوار دەکەن

پەستانی دەنگ :ئەگەر دەنگی کەسێک نزمتر (کەمتریان بەرزتر)بێت لەوەی کە پێویستە بۆ تەمەن و ڕەگەزەکەی لە پەستانی دەنگدا، ئەوا ڕووبەڕووی ئاستەنگی کۆمەڵایەتی .دەبێتەوە و پەیوەندیکردن لاواز دەکات .پچڕانی یاریگا لە هەرزەکاریدا باو و ئاساییە .بەردەوام بوون لە تەمەنەکانی دواتردا ڕەنگە ببێتە هۆی کێشەی پەیوەندیکردن

بەرزی :دەنگێک کە زۆر لاواز بێت یان زۆر نەرم بێت، وا دەکات لە دوورەوە و لە ژینگە ،ژاوەژاوەکاندا تێگەیشتن لێی قورس بێت .دەنگێکی زۆر بەرز بۆ گوێگر ناڕەحەت دەکات .بە تایبەت ئەگەر کوالیتی دەنگی ناخۆشی هەبێت

کوالیتی/تۆنی دەنگ :لە پێناسەکردنی کوالیتی دەنگدا تایبەتمەندییەکانی لووت و کزبوونەوە لەبەرچاو دەگیرێن .بێ لووت پەیوەندی بە بڕی هەوای تێپەڕبوونی بۆشایی لووت و ڕادەی بەکارهێنانی بۆشایی لووتەوە هەیە بۆ دەنگدانەوە .زەقبوونی درێژخایەنی دەنگی کەسێک ئاماژەیە بۆ کێشەیەکی جددی قوڕگ

➢ تێکچوونی ڕواندنەوە

تێکچوونی ڕواندنەوە؛ کەم و کوڕی لە قسەکردنی مرۆڤدا بەهۆی هۆکارەکانی وەک هەندێک دەنگ و دووبارەبوونەوەی وشە، تەقینەوە، درێژکردنەوە و بلۆک .زۆرجار .تێکچوونی ڕواندنەوە دەبێتە هۆی سنووردداربوون لە پاراستنی پەیوەندییەکی تەندروست

- **قسەکردنی بەپەلە-ئاڵۆز** :ئەم حاڵەتە کە زۆرجار لەگەڵ لکەلکەدا تێکەڵ ،دەکرێت، بریتییە لە خێرایی زیادەڕەوی لە قسەکردن، نارێکی پێکهاتەی ڕستە کێشەی بێژەکردن و هەروەها سەختی دەستپێکردنی قسەکردن، کە ئەمەش کێشەی لکەلکە .قسەکەرانی بەپەلە و ئاڵۆز ناتوانن ئەوەی دەیانەوێت بیڵێن دەرببڕن بەهۆی شێوازی قسەکردنیان خێرا و نارێک .بە پێچەوانەی لکەلکەوانەکانەوە .ئاگاداری تێکچوونەکەیان نین .دەتوانن قسە بکەن و بە دەگمەن لکەلکە بکەن

- **لکەلکە** :لکەلکە جۆرێکە لە کەمئەندامی کە لەڕووی کاریگەرییەوە جێگەیەکی زۆر گرنگی هەیە، هەرچەندە بەڕێژەی کەمئەندامی قسەکردن کەمترە .لکەلکە کەمئەندامییەکە کاریگەری لەسەر هەموو قسەکردن هەیە .لکەلکە :دەتوانرێت وەک تێکچوونێک لە ڕوانگەی دەربڕینی زارەکیدا لە شێوەی دووبارەبوونەوەی بیستراو یان بێدەنگ و درێژکردنەوە لە وتنی دەنگ، بزوێن، وشە پێناسە بکرێت .هەندێک جار ئەم تێکچوونانە لەگەڵ جوڵەی ئەندامەکانی قسەکردن یان جوڵەی جەستەی ناپەیوەندیدار بەیەکەوە دەبینرێن .زۆرجار ئەم تێکچوونانە بە حاڵەتی وروژاندن یان گرژی و هەستی تایبەت وەک ترس و شەرمەزاری و نارەحەتی دەناسرێتەوە.نیشانەیە .لکەلکە لە کوڕان زیاترە وەک لە کچان .جگە لەوەش پلەی لکەلکە لە کوڕان زیاترە لە کچان و بەردەوامی کێشەکە زیاتر دژی .کوڕانە
- ،دەکرێت لە منداڵانی تەمەن ٣-٤ ساڵ دەست پێبکات بە نیشانەکانی وەکو لکەلکە قسەکردنی شل، لەرزین و گەڕانەوە بۆ قسەکردنی ئاسایی .دانانی ڕاستەقینەی لکەلکە زیاتر لە تەمەنی ٥-٦ساڵیدایە .منداڵێک کە لە کاتی خوێندنەوەی شتێک لە پۆلدا لکەلکە دەکات، لەوانەیە لە کاتی گۆرانی وتن یان قسەکردن بە تەلەفۆن لکەلکە نەکات .هۆکاری لکەلکەکردنی منداڵان زیاتر لە نێوان تەمەنی 2.5 بۆ 3.5 بۆ ئەوەیە کە منداڵەکە بیرکردنەوە و زمان تێکەڵ دەکات، بەتایبەتی لەکاتی وروژاندندا .ئەو منداڵەی دەیەوێت زۆر شت بڵێت سەرەڕای سنووردرابوونی .وشەسازیی، کێشەی قسەکردنی هەیە و لە ئەنجامدا لکەلکە دەکات

➢ :پێشنیار

- سەرنجی منداڵەکە ڕاکێشە و ڕەخنەی لێ مەگرە .خەمی تێکچوونی قسەکردنی منداڵەکەت مەخۆ.

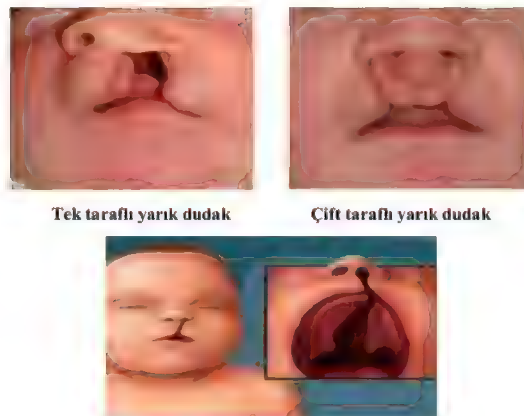
- قبوڵ بکە کە بەم شێوەیەیە و هەموو شتێک ئاساییە .هانی بدە بۆ قسەکردن، بازنەیەکی گەورەی هاوڕێ و کۆمەڵایەتی هەبێت

- توانای بەشداریکردنیان لە چالاکییەکاندا .کاتێک هەوڵدەدات شتێکت پێ بڵێت سەرنجی خۆت بدە .هەروەها یارمەتی لە کەسانی پسپۆڕ لەم بابەتە وەربگرە.

تێکچوونەکانی تری قسەکردن :

➢ تێکچوونی قسەکردن کە پەیوەندی بە درزاوی کۆڵی و درزی لێوەوە هەیە

.بریتییە لە حاڵەتی دەرچەیەک لە بەشی سەرەوەی بۆشایی دەم (dovetail) درزی کۆڵی هەرچەندە هۆکاری وردی نەزانراوە، بەڵام وا بیردەکرێتەوە کە دۆخی تەندروستی دایک لە کاتی دووگیانی و بەدخۆراکی و فشاری ناو منداڵدان لەسەر کۆرپە کاریگەرە .دەتوانرێت درزەکان بە نەشتەرگەری ڕاست بکرێتەوە یان بە شێوەیەکی دەستکرد دابخرێن .پێویستە لە ماوەی دوای پزیشکیدا ڕاهێنانی قسەکردن دەست پێبکرێت .بەڵام ناتوانرێت دیاری بکرێت کە تا چەند دەتوانرێت قسەکردن باشتر بکرێت دوای چارەسەرکردنی ئەم کەموکوڕیانە لە لێو و کۆڵی دەمدا

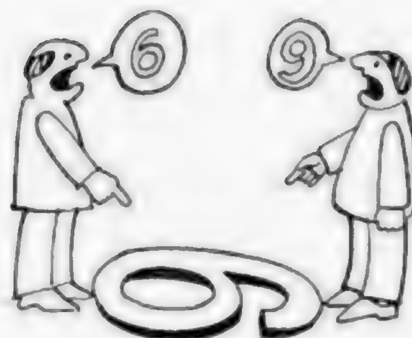

وێنەی 1.6 :شێوەی درزی لێو و درزی کۆڵی دەم

➢ تێکچوونی زمان و قسەکردن بەهۆی کەمئەندامی فێربوون؛نارێکی خوێندنەوە

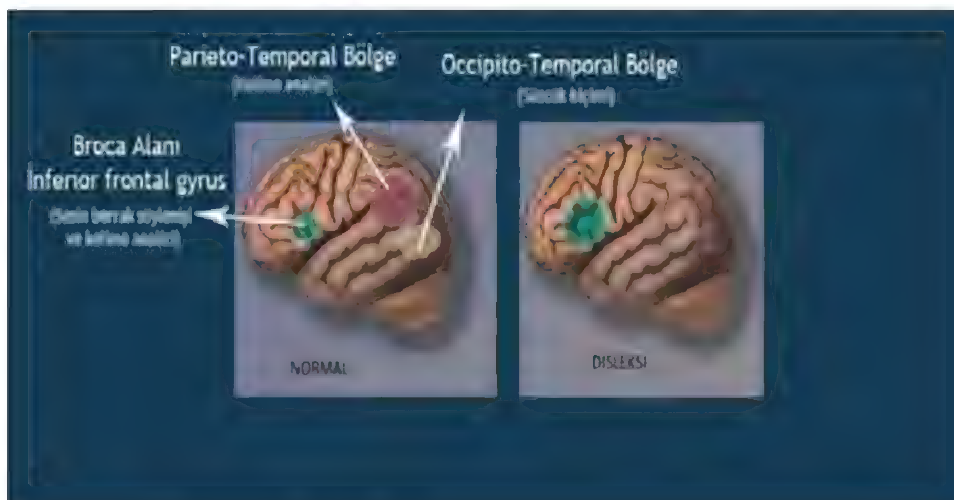
کەمئەندامییەکی فێربوونە کە بە کێشەیەکی بەرچاو لە بەدەستهێنان و بەکارهێنانی تواناکانی .گوێگرتن، قسەکردن، خوێندنەوە، نووسین، ئیستدلالکردن و بیرکاریدا خۆی دەردەخات ئەو منداڵانەی تووشی نارێکی خوێندنەوە بوون، زیرەکییان ئاساییە یان لە سەرووی .ئاساییەوەیە و لەوانەیە توانای تایبەتیان هەبێت

یەکێک لە تایبەتمەندییە جیاوازەکانی نارێکی خوێندنەوە، سەرلێشێواوی و تێگەیشتنی پێچەوانەیە بۆپیت وژمارەکان پیتەکانی وەک [،خ .ح،ف.ق،ر.ز]وەژمارەکانی وەک 6و9 تێکەڵاوکردنی وشەکان وەک[شۆخ.خۆش و زۆر.رۆز]وەجیاوازی نەکردن لەنێوان ژمارە[21,12]بەزەحمەت فێربوون و بیرهێنانەوەی وشەی نووسراون .ژماردن، کارامەیی نووسینی (مۆسیقا) کارامەیی جووڵەیی، کارامەیی ڕێکخستنی وەک بەڕێوەبردنی کات لەوانەیە کاریگەرییان لەسەر بێت .لە نووسیندا کێشەیان هەیە

وێنەی 1.7 :سەرلێشێواوکردنی ژمارەکان و هەستکردنیان بە پێچەوانەوە لە نارێکی خوێندنەوەدا

قسەکردنیان دواکەوتووە یان کێشەیان لە بێژەکردندا هەبووە، کێشەیان لە دۆزینەوەی گونجاوترین وشە بۆ تێگەیشتن لە کاتی قسەکردندا، هەروەها کێشەیان لەگەڵ چەمکەکانی ئاراستە (سەرەوە بۆ خوارەوە)و کات(دوێنێ، ئەمڕۆ، سبەی)هەبووە .جگە لەوەش، سەختی ،لە گوێگرتن و جێبەجێکردنی ڕێنماییە زارەکییەکان و فێربوونی پەیوەندیی پیت و دەنگ .نیشانەکانن کە لە منداڵانی تووشبوو بە نارێکی خوێندنەوەدا دەبینرێن

وێنەی 1.8 :جیاوازی چالاکیی نێوان مێشکی نارێکی خوێندنەوە و مێشکی ئاسایی لەکاتی سەیرکردنی جووڵەی خێرای پەڵەیەکی ڕووناک.

➢ تێکچوونی زمان و قسەکردن پەیوەست بە تێکچوونی سپێکتریمی ئۆتیزم

تێکچوونی سپێکتریمی ئۆتیزم نەخۆشییەکی ئاڵۆزی گەشەکردنی دەمارەکانە کە زگماکییە یان لە ساڵانی یەکەمی ژیاندا دەردەکەوێت .پێناسەترین تایبەتمەندی ئۆتیزم کە وەک کێشەی پەیوەندیکردن پێناسە دەکرێت، سەختی دامەزراندنی پەیوەندییەکانە کە توخمە بنەڕەتییەکەی پەیوەندیکردنە.

ئەو کۆرپانەی کە لە ساڵی یەکەمی تەمەنیاندا گەشەیان ئاساییە، بە سەرەتای قسەکردن دادەنرێت؛ لەکاتی بەکارهێنانی هەندێک جوڵە و ئاماژەی بنەڕەتی وەک زەردەخەنە، دەست لێدان، گرتن، بەرزکردنەوەی قۆڵ کاتێک دەیانەوێت هەڵبگیرێن، کۆرپەی ئۆتیزم؛ بەڵام چاودێری کراون کە پێدەکەنن کاتێک دەلەرزێنرێن، یان بەرزدەکرێنەوە بۆ هەوا.

جیاوازترین تایبەتمەندی لە منداڵانی ئۆتیزمدا، ناتەواوی گەشەکردنی زمانە .توانای لاساییکردنەوەی دەنگ و جوڵەکانیان لاوازە .لەوانەیە لە جیاکردنەوەی شتەکاندا کێشەیان هەبێت.

تایبەتمەندیەکانی وەک قسەکردنی دووبارەبووەوە، یەکدەنگی لە تۆنی دەنگدا، بەکارهێنانی زمانی "تۆ "لەبری "من "لە کاتی باسکردنی خۆیدا و بەکارهێنانی ڕێزمانی سادە لە پەیوەندیکردنی منداڵانی ئۆتیزمدا هەیە .قسەکردن لە تاکەکانی ئۆتیزمدا پێی دەوترێت "قسەی تووتی"؛ وەک لاساییکردنی قسەی کەسانی دیکە، دووبارەکردنەوەی وشەکانی بیستراو لە تیڤی و هتد سەیر دەکرێت لە دابینکردنی گەشەپێدانی زمانی دەربڕین بەکاردێت.

زۆرێک لەو منداڵە ئۆتیزمانەی کە لە توانای قسەکردندا قازانج ناکەن، بە هاوارکردن و لێدان تا ماوەیەکی دیاریکراو ئارەزووەکانیان دەردەبڕن .دواتر کاتێک شتێکیان دەوێت دەتوانن دەستی گەورەیەک بگرن و ڕێنماییان بکەن بۆ خواستەکانیان .بۆ نموونە کاتێک دەیانەوێت دەرگاکە بکرێتەوە، هەوڵ دەدەن دەستی گەورەکە بهێننە سەر دەستەی دەرگاکە.

➢ تێکچوونی زمان و قسەکردن بەهۆی کەمئەندامی هزری

ڕادەی لەدەستدانەکە دەتوانێت لە کەسێکەوە بۆ کەسێکی تر جیاواز بێت، هەروەها هۆکارە جۆراوجۆرەکانی لەدەستدانی توانا دەروونییەکان .هەروەها توانای زمانی کەسی کەمئەندامی دەروونی بە پێی ئەم تایبەتمەندیانە جیاواز دەبێت.

زمان و قسەکردن ڕەفتارێکی فێربووە .کەمئەندامانی دەروونی فێر دەبن و پەرەی پێدەدەن زمان و قسەکردن بە تێپەڕاندنی هەمان هەنگاوەکان کە مرۆڤە ئاساییەکان پێیدا تێدەپەڕن. بەڵام خێراییەکانی گواستنەوە لە ڕێگەی ئەم هەنگاوانەوە خاون .هەر لەبەر ئەم هۆکارە زۆرجار ڕووبەڕووی دواکەوتنی پەرەسەندنی زمان و قسەکردن و گیربوون لە هەنگاوە یەکەمەکاندا دەبێتەوە .جگە لەوەش هەموو جۆرە تێکچوونی زمان و قسەکردن لە منداڵانی کەمئەندامی دەروونیدا زیاترە.

هەروەها تێبینی ئەوە دەکرێت کە منداڵانی دواکەوتووی دەروونی کەمتر پێشگر و سیفات بەکاردەهێنن.

دیاردەیەکی ترە .هەرچەندە منداڵانی تووشبوو بە نەخۆشی داون دواکەوتنێکی تایبەت لە بەرهەمهێنانی وشەدا نیشان دەدەن، بەڵام تێبینی کرا کە ئەم منداڵانە زیاتر پەیوەندیکردن بە ئاماژەکانیان پێ باشترە.

➢ تێکچوونی زمان و قسەکردن بەهۆی برینداربوونی (زەبراوی)مێشک

ئەو زیانانەیە کە زگماکی نییە و لە ئەنجامی هێزێکی فیزیکی کە لە دەرەوە بەکاردێت لە ،حاڵەتەکانی وەک ڕووداوی هاتوچۆدا ڕوودەدات .ئەگەر ئەم زیانە کەمیی مەعریفی بێت ،ئەوا ئاستەنگی هەیە لە ماناکردنی کارلێکە کۆمەڵایەتییەکان لەسەر بنەمای بەکارهێنان بەتایبەتی لە بواری زماندا .تێکچوونی زمان کە لە ئەنجامی برینداربوونی مێشکەوە دروست دەبێت، کاریگەری لەسەر توندی برینەکە و شوێنی برینەکە و تایبەتمەندییەکانی منداڵ پێش ڕوودانی برینەکە دەبێت .75%ی ئەو منداڵانەی مێشکیان تێکچووە کێشەی بەکارهێنانی زمانیان هەیە.

➢ جیاوازی زمانی بیانی و ئاخاوتنی ناوچەیی ؛دوو زمانەوانی

ئەوەی کە خەڵکی وڵاتەکەمان لەگەڵ دەوڵەمەندییە کولتوورییە جیاوازەکاندا تێکەڵاون و بەو پێیەش زمانی جیاواز قسەیان پێدەکرێت، جیاوازیی قسەکردنی ناوچەیی دەهێنێتە بەرنامەی کار .هەرچەندە ئەمە کەمئەندامی قسەکردن نییە، بەڵام خستنەڕووی ناوی شتێک بەپێی ناوچەکە دەبێتە هۆی ئەوەی وەک تێکچوونی قسەکردن هەست پێبکرێت .لە وڵاتی ئێمەدا

خێزان هەیە کە بە زمانێکی جۆراوجۆر قسە دەکەن .ئەگەر زمانی قسەکردن لە ماڵەوە جیاواز بێت لەو زمانەی کە لە ژینگەدا قسەی پێدەکرێت، لەوانەیە گەشەی قسەکردنی منداڵەکە دوابکەوێت .کاتێک منداڵەکە دەچێتە قوتابخانە لەوانەیە تووشی کێشەیەک بێت کە لە زمانی ئەو زمانەی لە قوتابخانە قسەی پێدەکرێت و ئەو زمانەی لە ماڵەوە قسەی پێدەکرێت.ژینگەی ماڵەوەی دوو زمانە دەبێتە هۆی دواکەوتنی کاتی دەستپێکردنی قسەکردن بە هەردوو زمانەکە. بەڵام منداڵان بەزۆری دەتوانن پێش تەمەنی ٥ ساڵی بە شێوەیەکی ڕوان بە هەردوو زمانەکە قسە بکەن .بەکارهێنانی زمانی ناوخۆیی و جیاوازیی شێوەزارەکان دەبێتە هۆی ئەوەی منداڵان بە هەڵە فێری زمانەکە ببن و کێشەی بێژەکردنیان هەبێت.

❖ هۆکارەکانی تێکچوونی قسەکردن و زمان

هۆکارەکانی تێکچوونی قسەکردن بریتین لە پێکهاتەیی و کارایی و دەروونی،پێویستە پشکنینی بۆ دەکرێت.

- **هۆکاری کارایی** :هەرچەندە ئەندامەکانی قسەکردن تەواو و تەندروستن، بەڵام ناتوانن ئەرکەکانیان جێبەجێ بکەن یان کاتێک ئەرکێکی هەڵە ئەنجام دەدەن، بەربەستی قسەکردن ڕوودەدات .جگە لەوەش، ڕەنگە ئەندامەکانی قسەکردن فێری جێبەجێکردنی ئەرکی چاوەڕوانکراوی قسەکردن نەبووبن بەهۆی هۆکارەکانی وەک ئەوەی زمانی دووەم لە ماڵەوە قسە دەکرێت، خراپی کوالیتی زمانی قسەکردن، و نەبوونی کەسێکی پێگەیشتوو بۆ ئاگاداربوون لە ...منداڵ لە ماوەی بەدەستهێنان و بەهێزکردندا .چونکە قسەکردن لە ڕێگەی بیستن و لاساییکردنەوە بەدەست دێت .کاتێک دەنگی هەڵە دەبیسترێت، ئەو دەنگانەی لە ئەنجامی لاساییکردنەوە دروست دەبن، هەروەها هەڵەن. کاتێک تاکێک لەگەڵ مۆدێلێکی لاوازی قسەکردندا کارلێک دەکات، ناتوانرێت چاوەڕێی ئەوە بکرێت کە قسەی ئاسایی و نەرم و نیان بەدەستبهێنێت .بەو پێیەی قسەکردن کارامەییەکی فێربووە، ڕەنگە تێکچوونی قسەکردن لە تاکدا ڕوویدات لە ئەنجامی فێرکردنی هەڵە.
- هۆکارە پێکهاتەییەکان :هەندێک تێکچوونی قسەکردن بەهۆی هۆکاری ئۆرگانیکەوە ڕوودەدەن، .بۆ نموونە ;نەبوونی کارکردنی ئاسایی ماسولکەکانی زمان

درێژبوونەوەی دەماری دیلالوی و پەیوەندی ماسولکەکان بە نوکی زمان، سووتانی ،لێو، بوونی گرێیەکی گۆشت لە لووت، نەبوونی یان هەڵە ڕێکخستنی ددانەکان تێکچوونی ماسولکەکان و دەمارەکانی ناو چەناگە، لەدەستدانی بیستن، تێکچوونی ناوەندی برۆکا لە مێشکدا کە بەرپرسە لە قسەکردن بە هەر هۆکارێک بێت دەتوانێت کاریگەری نەرێنی لەسەر قسەکردن هەبێت .نەخۆشی درێژخایەن و توند کە کاریگەری خراپی لەسەر کۆئەندامی هەناسەی خوارەوە و سەرەوە هەیە، لەوانەیە ببێتە هۆی کەمئەندامی قسەکردن لە هەندێک کەسدا .ڕەنگە کات و شێوەی ئەم هۆکارانە .دەستپێشخەری کەمئەندامی قسەکردن بێت، هەروەها بەردەوامی کەمئەندامییەکە

- هۆکارە دەروونییەکان :پێکهاتەی سۆزداری تاکیش هۆکارێکە کە کاریگەری لەسەر قسەکردنی هەیە .ئەوەی تاک لە کاری ڕۆحیدایە و کێشەی گونجانی دایک و باوک دەتوانێت کاریگەری نەرێنی لەسەر قسەکردنی تاک هەبێت .هەروەها .هەروەها هەستیارییەکی زۆر و شەرمن و شەرمنی منداڵان هۆکاری گرنگن کە کاریگەرییان لەسەر گەشەکردنی قسەکردن هەیە .هۆکارێکی دیکەی گرنگ ئەوەیە کە منداڵان پێش .ئەوەی بگەنە پێگەیشتنێکی دیاریکراو، ناچار دەکرێن قسە بکەن

❖ بڵاوبوونەوە و کاریگەری

بەربەستی قسەکردن یەک کێشە نییە .کەمئەندامی قسەکردن بەهۆی زیاتر لە کێشەیەکەوە دروست دەبێت .هەندێک جار کەمئەندامی قسەکردن بەهۆی یەکێک لەو کێشانەوە دروست .دەبێت، هەندێکجار کەمئەندامی قسەکردن بەهۆی چەندێک لەو کێشانەوە ڕوودەدات کەمئەندامی قسەکردن یەکێکە لە کێشە باوەکانی بواری پەروەردەی تایبەت .لە توێژینەوەیەکدا کە لە وڵاتەکەمان ئەنجامدراوە، دەرکەوتووە کە ڕێژەی کەمئەندامی .قسەکردن لە دەوروبەری 10%دایە

بەو پێیەی قسەکردن زۆرترین ئامرازە بۆ پەیوەندیکردن لە ژیانی تاکدا بەکاردێت، یەکێکە .لەو کەمئەندامیانەی کە زۆرترین کاریگەری نەرێنی لەسەر ژیانی تاکەکەسەکە دەبێت کێشەکانی قسەکردن و زمان نەک تەنها کاریگەری لەسەر ئەو کەسە هەیە کە کێشەکەی هەیە، بەڵکو کاریگەری لەسەر کەسانی دەوروبەریشیان هەیە .هەروەها ئەوانەی دەوروبەری بەزەحمەت لێی تێدەگەن .جگە لەوەش دەبێت خێزان و مامۆستای ئەو

منداڵانەی کێشەی قسەکردن و زمانیان هەیە، ڕێگری بکەن لە گاڵتەکردن بە کەسانی دیکە لەسەر ئەم کێشەیە و بە سەبرەوە گوێیان لێبگرن.

❖ خۆپاراستن

خوازراوە کە نەوەکانی داهاتوو دوور بن لە بیانوو و قسەکردنیان نەرم و نیان بێت .بۆ ئەمەش پێویستە بە ئاگادارییەوە ڕێوشوێنی خۆپارێزی بگیرێتەبەر .بەشێک لە کێشەکانی زمان و قسەکردن بەهۆی تێکچوونی پێکهاتەییەوە دروست دەبێت .ئەمە پرسێکی تەندروستییە .تێکچوونی پێکهاتەیی پێکدێت لە هۆکارەکانی وەک نەخۆشیەکانی پێش لەدایکبوون، لەدایکبوون و دوای لەدایکبوون، زەبر و زەنگ، بەدخۆراکی .هەموو جۆرە ڕێوشوێنێک کە دەتوانرێت بۆ گەشەکردن و گەشەکردنی تەندروست بگیرێتەبەر، ڕوودانی کەمئەندامی قسەکردن بەهۆی پێکهاتەییەوە کەمدەکاتەوە.

پێویستە ژینگەی گونجاو لە ماوەی گەشەکردنی قسەکردندا ئامادە بکرێت و گەورەکان مۆدێلێکی باش بن بۆ ئەوەی ڕێگری لە کەمئەندامی قسەکردن بکرێت کە لە غیابی نەخۆشی و تێکچوونی کارکردن و کەمی ئەندامەکاندا ڕوودەدات .پێویستە ژینگە دەروونییەکان بە شێوەیەکی گونجاو ڕێکبخرێن، کێشەکانی خێزان بە هاوکاری پزیشکی پسپۆڕ چارەسەر بکرێن، ئەگەر پێویست بوو، دەرفەت بدرێت بە منداڵەکە بۆ ئەوەی پەیوەندی لەگەڵ هاوتەمەنەکانیدا بکات .کاتێک منداڵەکە قسە دەکات، پێویستە سەرنج لەسەر ئەوە بێت کە دەیەوێت بیڵێت نەک چۆن قسە دەکات.

2

پەروەردەکردنی تاکەکانی تووشبوو بە تێکچوونی زمان و قسەکردن

پەیوەندی قسەکردن یان زارەکی یەکێکە لەو ئامرازانەی کە مرۆڤ لە ژیانی ڕۆژانەیدا زۆرترین بەکاری دەهێنێت .هەروەها زۆرێک لەو چالاکییانەی کە لە پەروەردەدا بەکاردەهێنرێن، لەسەر بنەمای قسەکردنن .کەموکوڕی ئەم کەرەستەیە، واتە تێکچوونی قسەکردن، کێشە لە ژیانی منداڵدا لە ناو قوتابخانە و دەرەوەی قوتابخانە دروست دەکات .ئەم گرفتانە کە لەسەر بنەمای تێکچوونی قسەکردن دامەزراون، هەندێک جار دەبنە کێشەی گونجاندن .زۆرجار تێکچوونی قسەکردن لە پەروەردەدا دەبێتە کێشەیەک کە ڕێگری دەکات و فێربوون تێکدەدات.

❖ **پەروەردەی ئەو کەسانەی کە تێکچوونی قسەکردن و زمانیان هەیە .**

کارکردن لەسەر ڕاستکردنەوەی تێکچوونی جومگە، کە باوترین جۆری تێکچوونی زمان و قسەکردنە، دەتوانرێت لە چوار قوناغدا ئەنجام بدرێت

- **دەستنیشانکردنی هۆکارەکان** :دەستنیشانکردنی ورد پێویستە بۆ چارەسەرکردنی کێشەی منداڵەکە .هاوکات لەگەڵ دەستنیشانکردن، گرنگە هۆکارەکانیش ئاشکرا بکرێت، .ئەگەر هۆکاری تێکچوونی جومگە لە منداڵدا تێکچوونی پێکهاتەیی بێت زۆربەی ئەم تێکچوونانە دەتوانرێت بە چارەسەری پزیشکی ڕاست بکرێتەوە .ئەگەر هۆکارەکە بەهۆی لاوازی بیستنەوە بوو، چارەسەری گونجاو و ئامێری بیستن بەکاردەهێنرێت .لەو منداڵانەدا کە ئاستی زیرەکییان نزمە، پێویستە چارەسەرکردن بەپێی ئاستی زیرەکی ڕێکبخرێت و توانای ئێستای منداڵەکە بە باشترین شێوە بەکاربهێنرێت .جگە لەوەش پێویستە توێژینەوەی دەروونی بۆ ئاستەنگەکانی وەک کەشوهەوای خێزان و ناتەبای سۆزداری ئەنجام بدرێت.

- **هۆشیاری لە کێشەی منداڵ**: بریتییە لە ئاگادارکردنەوەی منداڵ لە کێشەکە و بۆ ئەوەی منداڵەکە ئامادەبێت بۆ چارەسەرکردن. دەنگە شێواوەکانی منداڵ لەلایەن منداڵ و پەروەردەکارەوە پێکەوە ڕیز دەکرێن. بەم شێوەیە منداڵ دەزانێت کام دەنگ ناتوانێت بەرهەم بهێنێت و درک بەوە دەکات کە بەم دەنگانە کار دەکات.
- **ڕاستکردنەوەی دەنگی درۆ**: ماسولکەکانی جومگە؛ ئەگەر ماسولکەکانی چەناگە-لێو-زمان-دەم بە باشی کار نەکەن، ئەوا ئەو توێژینەوەیانەی کە دەبێ ئەنجام بدرێن بەم شێوەیەن؛

1. ڕاهینانی فوکردن (یاری مۆم، کوژاندنەوە، فوکردن لە کاغەزی بەلەمی ناوئاو خولانەوەی پرۆپلەر)
2.
3. وەرزشکردنی پووک، مەشقی لێدان (لە ڕێگەی دانانی شیرینی وەک مرەبا و هەنگوین بۆ لێو، ڕاهێنانی لێدان بۆ دڵنیابوون لە گەشەکردنی زمان و ماسولکەکانی لێو و دەم).
4.
5. وەرزشی وەچەرخانی زمان و، پراکتیزەکردنی لێکدانی ددانەکان پێکەوە
6.
7. لێکۆڵینەوەیە لە کردنەوەی و داخستنی لێوەکان بە شێوەی تەرادەیی و درێژخایەن

➢ **پاشان چی پێویستە بکرێت بۆ چاککردنی دەنگەکە؛**

- پراکتیزەکردنی ئەوەی منداڵەکە گوێ لە دەنگی دروستی دەنگی هەڵە بگرێت (بەم شێوەیە پێویستە دڵنیا بکرێتەوە کە دەنگی دروست لە ناوەندی بیستن دانراوە)
- لێکۆڵینەوە لە دەنگ (دەتوانرێت ئەو دەنگە نوێیەی باسکراوە بە بەکارهێنانی ئاگادارکردنەوە، لاساییکردن، جێگرەوەی فۆنێتیک و وشەی دەنگی دروست فێربکرێت).
- مەشق بکە بە دەرهێنانی دەنگی دروست لەبەردەم ئاوێنەدا.
- پەندەکان وەک ئیدیۆمەکان توێژینەوەی وشەی ئاڵۆزن

وێنەی ٢.١ :ڕاهێنان بۆ دەرهێنانی دەنگی دروست لەبەردەم ئاوێنەدا

➢ ڕاهێنانەکان بۆ تێکچوونی قسەکردن و زمان

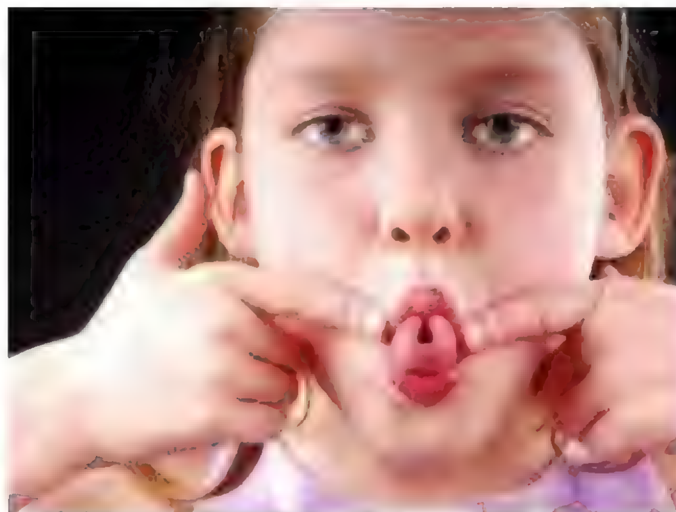
❖ جوڵەی زمان

- زمان دەربهێنە
- ڕاکێشانی زمان بۆ لای ڕاست و چەپی لێوەکان
- ڕاکێشانی زمان بۆ دەرەوە
- بەرزکردنەوەی زمان بەرەو لووت
- چەسپاندنی زمان بەرەو چەناگە
- گازگرتن لە نوکی زمان بە ددانی سەرەوە و خوارەوە

- لێدان (ڕۆڵکردنی)لێوەکان بە زمان دەست لێدانی زمان بۆ سەرەوەی ددانەکانی پێشەوە

-

- کلیکی زمان (دروستکردنی دەنگ بە لێدانی سەرەوەی کۆڵی بە زمان (و ڕاکێشانی بۆ لای خوارەوەی کۆڵی
-
- دەست لێدان لە نوکی زمان بۆ خوارەوە و چەپترین ددانی سەرەوە
-
- پەنجە خستنەسەر نوکی زمان و فشارخستنەسەری لەدیوی دەرەوە و بۆدیوی ناوەوە و لوولکردنی زمان بە شێوەی پیتی U
- تەڕکردنی لێو بە زمان

وێنەی ٢.٢ :دەوری زمان لە مەشقەکانی زمان و قسەکردندا

➢ جوڵەی لێوەکان

- نیشاندانی ددانەکان بەیەکەوە بە ڕاکێشانی لێوەکان بۆ لایەکان؛خوارەوە-سەرەوە
- نیشاندانی ددانی سەرەوە نیشاندانی ددانی خوارەوە
- گازگرتن لێوی سەرەوە گازگرتن لە لێوی خوارەوە
- دانانی هەردوو لێو لە دەم
- سوڕاندنی لێوی خوارەوە بەرەو دەرەوە درێژکردنەوەی لێوەکان بۆ پێشەوە وەک ئەوەی دروست بکەیت U دەنگی

- چەقاندنی لێوەکان بەرەو ناوەوە
- گرتنی قەڵەمەکە لە نێوان لێوەکاندا

➢ **جوڵەی ڕوومەت**

- هەڵئاوسانی هەردوو ڕوومەت لە یەک کاتدا
- ئاوسانی ڕوومەتەکەی ڕاست
- ئاوسانی ڕوومەتی چەپ
- بەردەوام پفکردنی ڕوومەت لە چەپەوە بۆ ڕاست ڕاست بۆ چەپ
- ڕاکێشانی هەردوو ڕوومەت لە نێوان ددانەکاندا
- هەڵئاوسانی ڕوومەتی ڕاست بە زمان هەڵئاوسانی ڕوومەتی چەپ بە زمان
- ئاماژەکان
- سەرسوڕمان
- پێکەنین
- توڕەبوون
- جدییە
- ترس
- دڵتەنگی
- خەوتن
- گریان
- بەڵێ
- نەخێر

➢ **جوڵەی چەناگە**

- کردنەوەی دەم ,چەناگە کشاو
- جوڵاندنی چەناگەی خوارەوە (دەم کراوە)بە چەپ و ڕاست
- جوڵاندنی چەناگەی خوارەوە (دەم داخراو)بە چەپ و ڕاست
- بەردەوام پفکردنی ڕوومەت لە چەپەوە بۆ ڕاست ڕاست بۆ چەپ

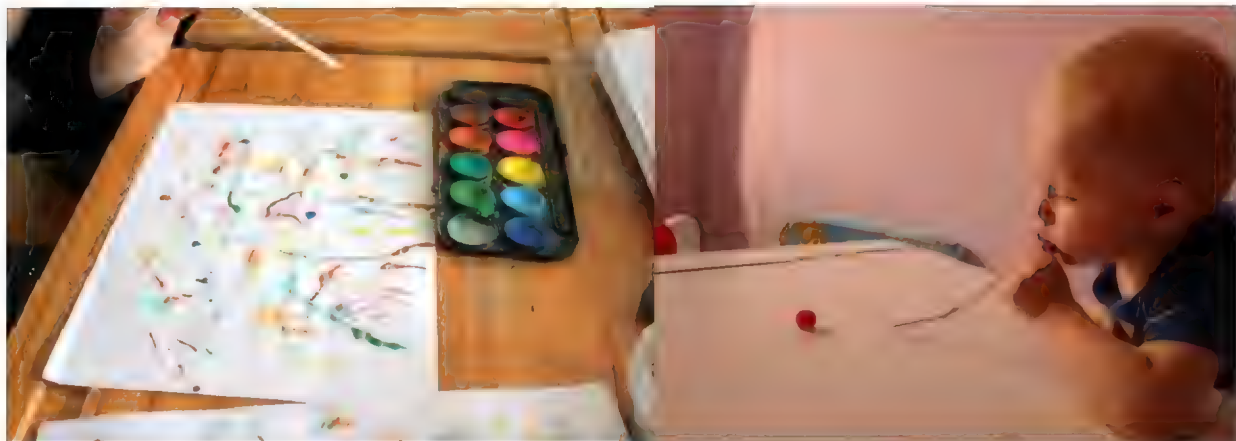
- ڕاکێشانی هەردوو ڕوومەت لە نێوان ددانەکاندا
- هەڵئاوسانی ڕوومەتی ڕاست بە زمان
- هەڵئاوسانی ڕوومەتی چەپ بە زمان

➢ جوڵەی لووت

- چرچ کردنی لووت بۆ سەرەوە
- کونەکانی لووت بکەرەوە

➢ ڕاهێنانی هەناسەدان:

- هەناسەدان لەڕێگەی لووتەوە
- هەناسەدان لەڕێگای دەم
- هەڵمژینی هەناسەیەکی خێراو دانەوەی بەهێواشی
- فوکردن بە مۆم داو هەڵدان بۆکوژاندنەوەی
- فوکردن بە میزڵداندا
- بۆنکردن

وێنەی ٢.٣ :ڕاهێنانی هەناسەدان کە دەتوانرێت ئەنجام بدرێت بۆ ئەوەی ئەندامەکانی قسەکردن ئامادەبن

➢ جوڵەی قوڕگ

- تف قوتدان
- قووتدانی ئاو
- غەرغەرەکردن
- کۆکە لە قوڕگ ,ڕێکخستنی قەبارە

❖ چالاکییەکانی پەیوەست بە پەرەپێدانی زمان و قسەکردن

،بۆ ئەوەی لە سەرەتای منداڵیدا پشتگیری لە گەشەکردنی زمان و قسەکردن بکرێت دەتوانرێت چالاکییەکانی گروپی و هەروەها چالاکییەکانی تاکەکەسی ئەنجام بدرێت .چالاکی مۆسیقا، چالاکی یاری، چالاکی دراما، چالاکی زمانی دایکی ئەو چالاکییانەن کە پاڵپشتی پەرەپێدانی زمان و قسەکردن لە منداڵاندا دەکەن .جگە لەوەش هەر چالاکییەک کە مۆدێلێک ،بێت بۆ منداڵ لە بەکارهێنانی زمان لە دامەزراوەکانی پەروەردەی منداڵی سەرەتاییدا .ئەگەرچی ناڕاستەوخۆ بێت، پاڵپشتی پەرەپێدانی زمان و قسەکردن دەکات

،لە دامودەزگاکانی پەروەردەی منداڵی سەرەتاییدا، چالاکییەکانی وەک گفتوگۆ پێش چیرۆک ،مەتەڵ، قافیەی نەمامگە، شیعر، گوێگرتن و گێڕانەوەی چیرۆک لە کاتی کاتژمێری چیرۆکدا دراماتیزەکردنی چیرۆک لە چالاکییەکانی دوای چیرۆکدا، تەواوکردنی چیرۆک، پانتۆمایم پاڵپشتی وەرگر دەبێت و گەشەکردنی زمانی دەربڕینی منداڵ .بە جێبەجێکردنی ئەم چالاکییانە بە تاک یان بە کۆمەڵ، دەتوانرێت دڵنیا بکرێتەوە کە منداڵ خووی گوێگرتن و ڕوانینی زمان و پابەندبوون بە یاساکانی ڕێزمانی و پێکهێنانی ڕستەی مانادار بەدەست دەهێنێت .هەروەها بەکارهێنانی جلوبەرگ، بوکەڵە یان دەمامک لەم چالاکییانەدا یارمەتی منداڵ دەدات بۆ ئەوەی .هەست بە ئاسوودەیی زیاتر بکات و قسەکردنەکەی بە ڕوان بێت

❖ نمونەی ڕوداوەکان

1. با و گەڵا

مامۆستا منداڵەکان دابەش دەکات بۆ گروپی دوو کەسی .یەکێک لە منداڵەکان دەبێتە با و ئەوی تریان ئەو گەڵایە دەبێت کە لە بادا دەفڕێت .منداڵ لە ڕۆڵی بادا گەڵاکە دەهەژێنێت و دەیجوڵێنێت .منداڵەکە لە ڕۆڵی گەڵادا بەپێی هێزی با بە دەوری پۆلەکەدا دەسوڕێتەوە .کاتێک با دەوەستێت دەوەستێت، لە بای سووکدا دەجووڵێت، لە بای بەهێزدا بە خێرایی دەجوڵێت.

2. ناوی خۆتم پێ بڵێ

مامۆستا ژینگەیەک دابین دەکات کە منداڵان بتوانن بە هاوڕێیەتی مۆسیقا سەما بکەن .کاتێک مۆسیقاکە دەوەستێت، نزیکترین منداڵەکان ناوی خۆیان بە یەکتر دەڵێن .کار "ناو و شاری لەدایکبوون" ."ناو و خواردنی دڵخواز ."هەمەچەشن بوو لەسەر بابەتەکانی وەک "ناوی و وەرزی دڵخوازەکەی ."دوای ئەوە هەر منداڵێک دێتە سەنتەرەکە و منداڵەکانی تر ئەو زانیاریانە دەگێڕنەوە کە لەبیریانە لەسەری.

3. ئەگەر ....یاری

لە نێو منداڵەکاندا مامانێک هەڵدەبژێردرێت .مامانە هەڵبژێردراوەکە ڕستەیەک دەڵێت کە بە ئەگەر "دەست پێدەکات .ئەو هاوڕێیەی کە ئاماژەی پێدەکات ڕستەکە تەواو دەکات .بۆ" نموونە؛مامان :ئەگەر سەگ بوومایە، منداڵی تر :دەمگوت وەو وەو ئەگەر چەترم هەبوایە.منداڵێکی تر :لە باراندا تەڕ نەدەبووم :.ئەگەر برسی بوومایە، منداڵی تر :من ئەمەوێت بخۆم."

4. ئەوانەی کە نین

،مامۆستا بە منداڵەکان دەڵێت "با ئەوانەی سێویان خۆشدەوێت و ئەوانەی سێویان خۆشناوێت با جیاببنەوە .پاشان ئەم ڕێنماییانە هەمەچەشن دەکات .یارییەکە بە ڕێنماییەکانی وەک "با ئەوانەی خوشک و برایان هەیە و ئەوانەی خوشک و برایان نییە، با بڕۆن ."دەتوانرێت یارییەکە هەمەچەشن بکرێت بە هەڵبژاردنی یەکێک لە منداڵەکان و داوای لێکردن کە ڕێنماییەکان بدات.

5. ناوی خۆت بدۆزەرەوە

شتە بچووکەکانی وەک زنجیر کلیل، کەوچکی چا، خوێ دان، کاتژمێر دەخرێنە ناو کیسەیەکەوە .هەر منداڵێک بە نۆرە شتێک دەکێشێت و ناوی ئەو شتەی کە کێشاوە دەڵێت. پاشان، دەتوانرێت یارییەکە بە پرسیارەکانی وەک ئەوەی کە ئەو شتە بۆ چی بەکارهاتووە و بۆچی دروستکراوە دەوڵەمەند بکرێت.

6. پێشبینی بکە من چی دەکەم؟

یەکێک لە منداڵەکان دەنگە سادەکانی ئەرکێک دەکات و جوڵەکانی ئەو ئەرکە بەبێ قسەکردن ئەنجام دەدات .بۆ نموونە چەقۆخشاندنی نینۆک، چێشت لێنان، کردنەوەی سەری سۆدە. منداڵانی تر هەوڵ دەدەن بزانن چ دەنگێک دروست دەکات و چی دەکات.

7. ئەگەر من بویتایە چیت دەکرد؟

منداڵان بە شێوەی نیوە مانگ دانیشتوون .مامۆستا ڕووداوێکی کێشەدار دەگێڕێتەوە و لە کۆتاییدا

ئەگەر تۆ بویتایە چیت دەکرد ئەو ئەپرسێت .منداڵان بە نۆرە دەڵێن چۆن لە بەرامبەر"
ڕووداوەکەدا مامەڵە بکەن .بۆ نمونە مامۆستا بە منداڵەکانی وت دایکت بە منداڵەکانی وت
دایکت ماڵەکەی بەجێهێشت و چووەماڵی دراوسێکە، بەڵام ئێوە لەبیرتان چوو ددانەکانتان
بشۆن، کە گەڕایەوە پرسیاری ئەوەی کردووە کە ئایا ددانەکانتان شۆردوە، ئەگەر تۆ بویتایە
چیت دەکرد؟ چی پێی دەگوت؟ "پرسیارێک دەکات

8. یاری چێشت لێنان عاشورا

تا زیاتر جۆری خواردنی جیاواز بخرێتە ناو ئاشوراکە، بەتامتر دەبێت .بۆ ئەنجامدانی ئەم
.یارییە هەر خوێندکارێکی ناو گروپەکە ناوی خواردنێکیان پێدەدرێت کە دەخرێتە ناو عاشورا
بۆ نموونە گەنم، نۆک، گوێز، دارچین و هتد .مامۆستا یارییەکە بەم شێوەیە دەست پێدەکات
کە دەڵێت "ئەمڕۆ عاشورا دەکوڵێنین، ئاوی هەیە بەڵام گەنم نییە ."ئەو خوێندکارەی ناوی
گەنم دەگرێت، قسەکە دەگرێت و دەڵێت "گەنم هەیە، نۆک نییە ."بەم شێوەیە کاتێک بە منداڵانی
.تر ئەو ناوەیان پێ دەوترێت کە پێیان دراوە، قسەکە دەگرنە بەر و درێژە بە یارییەکە دەدەن

9. باوکم چووە بازاڕ

مامۆستا وتی باوکم چووە بازاڕ و گوێزی هیندی کڕیوە .یارییەکە دەست پێدەکات و ئاماژە
بە یەکێک لە منداڵەکان دەکات .منداڵە نووکدارەکە هەڵدەستێت و دەڵێت میوە، سەوزە یان
شتێک کە بە کۆتا پیتی ناوی ئەو میوەیە دەست پێدەکات کە مامۆستا وتویەتی و دەتوانرێت لە
بازاڕ بکڕدرێت .بۆ نموونە "باوکم چووە بازاڕ و کرێسی کڕیوە ."دەڵێت و ئاماژە بە
.هاوڕێیەکی دەکات .منداڵە ئاماژەپێکراوەکەش بە هەمان شێوە بەردەوام دەبێت لە یارییەکە

10. چیت بیستووه یاری

داوا له منداڵان دەکرێت بۆ چەند خولەکێک بێدەنگ بن و چاویان داخستووه و گوێ له دەنگەکان بگرن کە له دەرەوەی پۆلەوە دێن (هەنگاو، چرپەی با، چرپەی باڵندە و هتد)دوای ماوەیەک بە فەرمانی مامۆستا چاویان دەکەنەوە .مامۆستا بە نۆرە لە منداڵەکان دەپرسێت چیت بیست؟، ئەو ئەپرسێت .هەر منداڵێک ئەو دەنگانەی کە دەیبیستێت و تایبەتمەندییەکانی" ،دەنگەکە دەگێڕێتەوە .بۆ نموونە "هەنگاوم بیست .هێژ هەنگاوی کەسێک بوو کە دەڕۆیشت ،"دەنگی منداڵێکم بیست، دەنگی گریانی منداڵێک بوو

❖ **ئامۆژگاری بۆ مامۆستایان و خێزانی منداڵانی تووشبوو بە تێکچوونی قسەکردن و زمان**

➢ **پێشنیارەکان بۆ دایک و باوکی منداڵانی تووشبوو بە تێکچوونی جومگە**

- به پەیڕەوکردنی ئەم قۆناغانە، ئەو منداڵانەی کە بە یارمەتی خێزان و مامۆستا و چارەسەرکەران بڕیاریان داوە کە تووشی تێکچوونی جومگە بن، دەتوانن بە ئاسانی و لە ماوەیەکی کورتدا قسەکردن بەدەست بهێنن .هەر منداڵێک کە تواناى قسەکردنی هەبێت دەتوانێت بە یارمەتی و مەشقی بەردەوام قسەکانی باشتر بکات .ئەگەر خێزانەکە پێیان وایە کە منداڵەکە تووشی تێکچوونی جومگە بووە؛ تاقیکردنەوەی پەیوەندیکردن پێویستە بە پێشکەشکردنی داواکاری بۆ ناوەندەکانی ڕێنمایی و توێژینەوە ،و جۆری پەیوەندیکردن ئەنجام بدرێت .ژمارەی دەنگە هەڵەکان و ئایا لە سەرەتاوە ناوەڕاست، یان کۆتاییدان

- پێویستە لەو بارەیەوە ئاگادار بکرێتەوە .دایک و باوک دەتوانن لەگەڵ پزیشکی پسپۆڕدا گفتوگۆ بکەن بۆ ئەوەی یارمەتی منداڵەکە بدات بۆ قسەکردن

- هەرچەندە دڵنیا دەبن لەوەی کە سوودمەند دەبن لە چارەسەرکردن، بەڵام نابێت بەم شتە ڕازی بن و پێویستە لە ماڵەوە بە تاک ئاگاداری منداڵەکانیان بن .تێکچوونی پێکهاتەیی

و تێکچوونی جومگە کە لەسەر بنەمای ململانێی سۆزداری نییە دەتوانرێت بە خۆبەخشی خێزان ڕاست بکرێتەوە .پێویستە دایک و باوک لە کاتی ئەم کارەدا خۆشەویست و سەبرگر بن، و نابێت وا بیر بکەنەوە کە دەنگە هەڵەکان لەناکاو باشتر دەبن .وەک یەکەم لێکۆڵینەوە خێزانەکە پشکنینی دەم و لێو و زمانی منداڵ و هتد دەکات .ئامێری پەیوەندیدار

- پێویستە وەرزشی ماسولکەکانی ئەندامەکانی بکات .بۆ ئەمە وەرزشکردنی ماسولکەکانی لێو، مەشقی لێدانی لێو بکات بە دانانی هەنگوین لە لێوەکان، دەمی بە دەورە بدات و ددانەکانی لێبدات .خێزان دەتوانێت ئەو دەنگانە دەستنیشان a-o پیتەکانی بکات کە منداڵەکە بە هەڵە دروستی دەکات و لەگەڵ منداڵەکەدا لیستی ئەو وشانە ئامادە بکەن کە ئەو دەنگانەیان تێدایە، بۆ ئەوەی منداڵەکە ئاگاداری ئەو وشانەی ناو لیستەکە بێت .ئەم لیستە پێویستە بە بێژەکردنی هەندێک جار بە هەڵە و هەندێک جار بە دروستی بخوێنرێتەوە و هەر بێژەکردنێکی هەڵە خوێندراو داوا دەکرێت بە نیشانەیەک ئاماژەی پێبدات، دواتر تەواوی وشەکە بە بێژەکردنی دروست دەخوێندرێتەوە و سەرنجی منداڵەکە بۆ دەنگی دروست ڕادەکێشرێت .چیرۆکێک لەگەڵ منداڵەکەدا ئامادە دەکرێت، کە پێکهاتووە لە دەنگ و وشەی دروستکراوی هەڵە .سەرەتا منداڵ دەخوێنێتەوە، پاشان خێزان ڕاستییەکان دەخوێننەوە، منداڵەکە دووبارە دەخوێنێتەوە و هەڵەکانی خۆی نیشانە دەکات .لێرەدا ئامانج لێی ڕاکێشانی سەرنجی منداڵە بۆ دەنگی دروست و دڵنیابوون لەوەی کە بە دروستی بیخوێنێتەوە .منداڵ و خێزان دەچنە بەردەم .ئاوێنە، سەرەتا خێزان لەگەڵ منداڵەکەدا ئامادەکاری دەکەن

- .لیستی وشەی دروست دەخوێنێتەوە، پاشان داوای لە منداڵەکە دەکات بیخوێنێتەوە منداڵ بە سەیرکردنی جوڵەی دەمی دایک و باوک)گرنگیدان بە شێوەی دەمی لەکاتی دەرکردنی دەنگی هەڵەدا (هەوڵدەدات ڕاستەکەی بناسێتەوە .دەنگی ڕاست و نادروست .دەڵێیتەوە، منداڵ جیاوازی نێوان هەردوو دەنگی ڕاست و نادروست دەبینێت

- ،ئەگەر منداڵەکە بچێتە قوتابخانە، دەتوانرێت خوێندنەوە لە کۆرسەکانی وەک کوردی بیرکاری، زانست و خوێندنی کۆمەڵایەتی ئەنجام بدرێت .لەوانەیە خێزانەکە داوا لە منداڵەکە بکەن کە هێڵکاری بۆ ئەو دەنگانە بکات کە بە هەڵە دەیخوێننەوە بە ڕاکێشانی

سەرنجیان بۆ ئەو دەنگانەی کە منداڵەکە بە هەڵە دەیکات .هەموو دایک و باوکێک ئەم ئەرکانە بە هەڵە دەخوێنێتەوە.

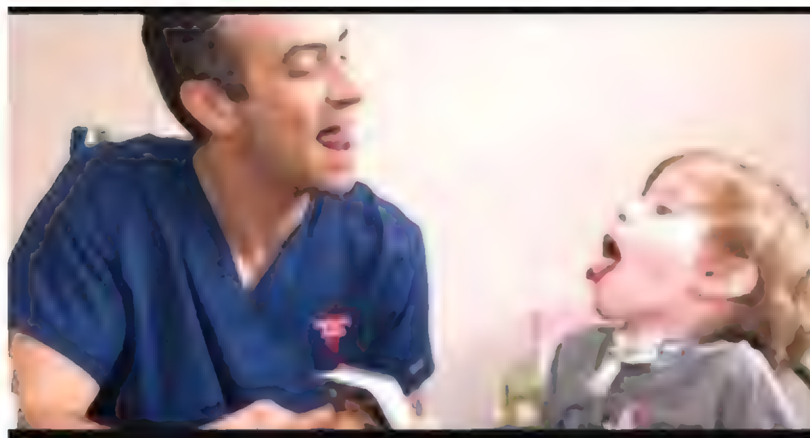
- ئەگەر هەڵە بوو، دەتوانیت داوا لە منداڵەکە بکەیت کە بە پەنجەی مێزەکە لێبدات، ئەوا دەتوانرێت بێژەکردنی دروست دەست پێبکرێت .فایلێک بە کۆکردنەوەی ئەو وێنانەی کە پەیوەندییان بەو لیستەی وشەکانەوە هەیە دروست دەکرێت کە پێکەوە لەگەڵ منداڵەکەدا دروستیان کردووە .خێزان دەتوانێت بەم وێنانە مەشقی دروستکردنی دەنگی دروست بکات .لە کاتێکدا ئەم چالاکیانە ئەنجام دەدرێن، منداڵەکە پاداشتی دەنگە دروستەکان دەدرێتەوە .لە قۆناغە کۆتاییەکانی توێژینەوەکەدا پێویستە پاداشتەکە کەم بکرێتەوە و بە شێوەیەکی گونجاو ببڕدرێت .هەروەها خێزان دەتوانێت ئەرکێک بە منداڵەکە بدات لە کارە ڕۆتینیەکانی ماڵەوە، هەروەها دەتوانرێت سەرنج بۆ دەنگی هەڵەی منداڵەکە ڕابکێشرێت لەکاتی ئەنجامدانی ئەو ئەرکانەدا.

- ڕاهێنانەکە سەرەتا بە دەنگەکە دەست پێدەکات، دوای ئەوەی منداڵەکە دەنگەکە بە دروستی دەڵێتەوە، بزوێنە سادەکان تێدەپەڕێنرێن، دوا وشەش تێدەپەڕێنرێت .ڕستەکە دەتوانێت کورت و سادە و پاشان پەند و مەتەڵ و قافیە بێت .ڕاهێنانەکان دەبێت بە شێوەیەک بن کە منداڵەکە بتوانێت لێی تێبگات و دەبێت لە ئاستی دەنگی ئاساییدا بێت.
زۆر گرنگە منداڵ بێزار نەکەیت، ژینگەیەک دروستبکرێت کە حەزی لێبێت و پاداشتی منداڵەکە بدرێتەوە لەکاتێکدا ئەم چالاکیانە ئەنجامدەدرێن .ئەگەر ئەم مەودایە بە باشی ڕێکنەخرێت، لەوانەیە منداڵەکە لە خوێندن بێزار بێت و هەڵبژێرێت بە هیچ شێوەیەک قسە نەکات .پێویستە خێزان بە سەبرەوە لە منداڵەکە نزیک ببنەوە، نابێت پەلە بکەن لە توێژینەوەکان و هەوڵ نەدەن دەستبەجێ چاوەڕوانی ئەنجامەکان بکەن .داواکردن لە منداڵەکە کە هەمان شت دووبارە و سێبارە بکاتەوە، منداڵەکە بێزار دەکات.

- ئارەزووی گفتوگۆکردن کەمدەکاتەوە، منداڵەکەش وەڵامی ئەو پرسیارانە ناداتەوە.

- بۆ ئەوەی سەرکەوتن بەدەست بهێنرێت، پێویستە ئاگاداری ئەوە بێت کە هەموو وشەیەک بە تەواوی بەهاکەیەوە دەنگ بدرێت و پەلە نەکرێت.

- کاتێک منداڵ دەست دەکات بە بەرهەمهێنانی دەنگی دروست لە وشەکەدا، نابێت یەکسەر ڕاهێنانەکان بوەستێنرێت و منداڵەکە پەیرەوی لێبکرێت.

وێنەی ٢.٤ :ڕاهێنانەکان بۆ کارکردنی ماسولکەکانی ئەندامەکانی جومگە

➢ **پێشنیارەکان بۆ مامۆستایانی ئەو خوێندکارانەی کە تووشی تێکچوونی جومگە بوون**

- تێکچوونی جومگە کێشەیەکە کە دەتوانرێت ڕاست بکرێتەوە کاتێک ژینگەیەکی پەروەردەیی گونجاو دابین بکرێت .سوودی دەبێت بۆ پەروەردەکاران کە بزانن چۆن یارمەتیدەر بن لەم ڕووەوە لە چارسەرکردنی ئەم کێشەیە.
- لە پۆلدا مامۆستا یارمەتی منداڵ دەدات بۆ فێربوون و ڕاستکردنەوەی ئەو دەنگە هەڵەیەی کە دروستی کردووە، هەروەها سەرنجی ڕادەکێشێت بە ئەنجامدانی کۆمەڵێک چالاکیی .ئەوە دەکرێت .بۆ نموونە ;بە ژەنینی گۆرانی و چیرۆکی ئەفسانەیی و کاسێت دڵنیا دەبێتەوە لەوەی کە منداڵ فێری دەنگی دروستی دەبێت و سەرنج ڕادەکێشێت.

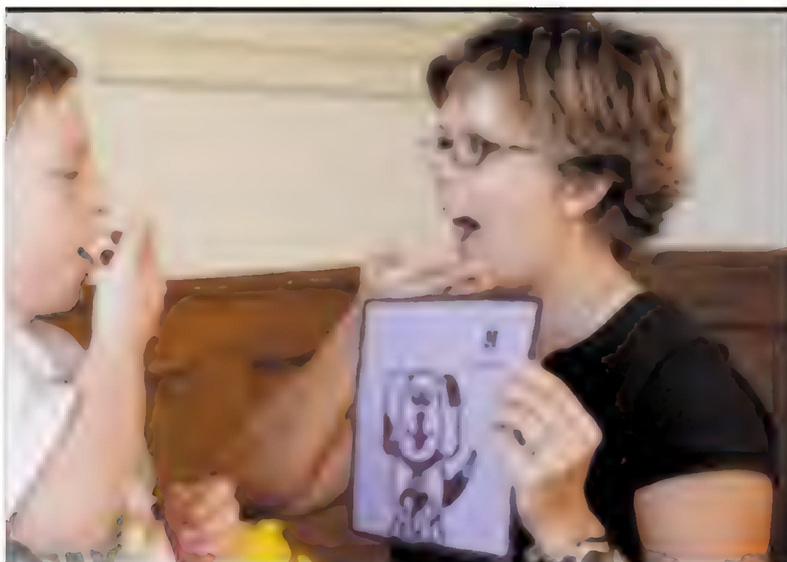
- مامۆستا سەبارەت بە تێکچوونی جومگە بۆ خوێندکارانی تر لە پۆلدا
- پێویستە ئاگاداریان بکاتەوە کە ئەم کێشەیە تێکچوونێکە کە دەتوانرێت بە پەروەردە نەهێڵرێت و هاوڕێکانیان کە تێکچوونی جومگەیان هەیە لە ڕووی سۆزدارییەوەن
- ڕوونی بکەنەوە کە پشتگیرییەکانیان سوودبەخش دەبێت.تێکچوونی جومگە بریتییە لە دروستکردن و بەکارهێنانی دەنگی هەڵە لەلایەن تاکەوە بە بەراورد لەگەڵ

هاوتەمەنەکانی، لەبری دەنگێک دەنگێکی دیکە دەڵێت.چاودێری دەکرێت .ئەو منداڵانەی کە تێکچوونی جومگەیان هەیە لە پۆلەکانیاندا بە تەواوی بۆ تێگەیشتن و .هەوڵی مامۆستای پۆلەکان جێدەهێڵرێن

- مامۆستا دەبێت میهرەبان و سەبر و خۆبەختکردن بێت بەرامبەر بە منداڵ .منداڵ نابێت بەپەلە مامەڵە بکات، چونکە ناتوانێت بە دروستی ئەو دەنگە بەدەستبهێنێت کە بە هەڵە .دروستی دەکات

- مامۆستا دەبێت سەرەتا جۆری جومگە و ئەو دەنگە هەڵانە بزانێت کە منداڵەکە .دەیکات .بۆیە قۆناغی یەکەمی توێژینەوەکە هەڵەیە
- ...دەنگەکە دەبێت بە دروستی بەرهەم بهێنرێتەوە و
- .پێویستە مەشقەکان بکرێت بۆ بەکارهێنانی دەنگەکە لە ڕستەدا

- مامۆستا لە وانەی کوردیدا زیاتر گرنگی بەو منداڵانە دەدات کە تێکچوونی جومگەیان .هەیە
- پێویستە بەڵێنی زۆر بدات .هەر جارێک کە پارچەکە دەخوێندرێتەوە، پێویستە سەرنجی منداڵ بۆ ئەو دەنگە ڕابکێشرێت کە منداڵەکە دروستی دەکات، هەروەها داوا لە مامۆستا بکرێت بە بێژەکردنی دروستی دووبارەی بکاتەوە .لەگەڵ تێکچوونی جومگە
- منداڵان پێویستە داواکارییەک بکەن کە پێکبێت لەو دەنگانەی کە بە هەڵە دەیکەن .بۆ .نموونە منداڵێک کە بەزەحمەت پیتی "ر "دەربهێنێت
- .لە وشەکانەوە ڕستە دروست بکە و داوا لە منداڵەکە بکە دووبارەی بکاتەوە
- مامۆستا پاڵپشتی ئەم منداڵانە دەکات لە گفتوگۆی ڕۆژانەیاندا بە پێدانی هەندێک ئەرک .و بەرپرسیارێتی لەناو پۆل یان دەرەوەی پۆلدا
- .پێویستە دڵنیا بێت لەوەی کە گرنگی بەو هەڵانە دەدرێت کە لە وتارەکاندا دەکرێن
- لەکاتی کارکردن لەگەڵ ئەم منداڵانە لە پۆلدا، لەوانەیە داوا لە منداڵەکە بکرێت کە ئەم .هەڵانە بدۆزێتەوە بە ئەنجامدانی هەڵەی هۆشیارانە لە بڕگەیەکی خوێندنەوەدا

وێنەی 2.5 :لێکۆڵینەوە لە قسەکردن بە مۆدێلی دروست لە چارەسەری قسەکردن و زماندا

➢ ئامۆژگاری بۆ دایک و باوکی ئەو منداڵانەی کێشەی لکەلکەیان هەیە

- لە ماوەی لکەلکەیەکی کاتیدا لە نێوان تەمەنی ٢-٦ساڵیدا، نابێت دەستبەجێ منداڵەکە ،بە لکەلکە ناوزەد بکرێت .لەم ماوەیەدا منداڵ وەستاوە، وشەکە دووبارە دەکاتەوە بەڵام ئاگاداری نییە .لەم قۆناغەدا هەرچی منداڵ دەیڵێت ڕاست دەکرێتەوە و وشەکان دووبارە دەکرێنەوە .بێ تاقەتی نیشان دەدرێت، فشار دەخرێتە سەر .ئەگەر گاڵتە بە قسەکانی بکرێت و کێشەکەی لەگەڵدا باس بکرێت و سەرنجی بێ پێویست بۆ ئەم .خاڵە ڕابکێشرێت، ڕەنگە لکەلکە ببێتە هەمیشەیی

- ،ئەم منداڵانە بە زەحمەتتر قسە لەگەڵ کەسایەتییە دەسەڵاتدارەکان (باوک، مامۆستا بەڕێوەبەری قوتابخانە و هتد)یان لەگەڵ ئامادەبووان دەکەن کە نیشانی دەدەن کە بێزارن لە گوێگرتن لە وتارەکانی خۆیان .هەر لەبەر ئەم هۆکارە دەتوانێت کاریگەر بێت بۆ هەموو ئەو کەسانەی گوێی لێدەگرن کە ڕەفتارێکی گوێگرتن بە سەبرەوە نیشان بدەن بەڵام بە ئارەزووی خۆیان نیشان نەدەن .بەزەیی، دڵەڕاوکێ لە کاتی قسەکردن، دەرکەوتنی بێ تاقەت و تووڕە، گاڵتەکردن و زەلیلکردن کاریگەریی نەرێنی لە ڕادەبەدەر لەسەر منداڵەکە هەیە .هەروەها تۆنی دەنگی سۆزداری وەک

بەزەیی یان تورەیی دەتوانێت ئاشکرای بکات .هەر لەبەر ئەم هۆکارەش پێویستە گرنگی بە تۆنی دەنگ بدرێت هەروەک چۆن وشەکان.

- منداڵی لکەلکە بە چەندین شێوە هەست و سۆزی نەرێنی نیشان دەدات .کاتێک لکەلکە دەکات دەست دەکات بە دوورخستنەوەی چاوەکانی لە گوێگرەکە و کاتێک قسەکە کۆتایی دێت دەست دەکات بە هەستکردن بە شەرم .هەموو ئەم ڕەفتارانە ئاماژەن بۆ ئەوەی ترس ڕۆڵێکی گرنگی هەیە لە هەڵوێستی ئەو منداڵانەی کە لکەلکە دەکەن .بەزۆری خۆی لەو منداڵە بەدوور دەگرێت کە لەناو ئامادەبووان لکەلکە دەکات، بۆیە پێی وایە منداڵەکە دەتوانێت ئاسوودەتر قسە بکات .بەڵام منداڵ ئەم ڕەفتارە وا لێکدەداتەوە کە گوێی لێ نەگیرێت یان شەرم لە خۆی دەکات .هەر لەبەر ئەم هۆکارە پێویستە بەرکەوتنی چاو لەگەڵ منداڵەکەدا بەدرێژایی گفتوگۆکە دامەزرێت و بە وردی گوێی لێبگیرێت و نابێت هیچ دەربڕینێکی دڵەڕاوکێ و گرژ لە چاوەکاندا هەبێت .بەم شێوەیە دەتوانرێت یارمەتی منداڵەکە بدرێت بۆ ئەوەی هەست بە باشتربوونی بکات .باوترین دایک و باوک و مامۆستا کاتێک منداڵ لە کاتی قسەکردندا خۆی هەڵدەواسێت
- ڕەفتار لە شێوەی تەواوکردنی ڕستەی منداڵدایە .بەڵام ئەم ڕەفتارە دەتوانێت منداڵەکە پاڵ بنێت بۆ هەستکردن بە ناتەواوی .جگە لەوەش پێویستە دووربکەونەوە لە ڕەفتارەکانی وەک زەلیلکردن و گاڵتەکردن و شەرمەزارکردن چونکە لەوانەیە ببێتە هۆی هەستکردن بە ناتەواوی لە منداڵەکەدا.

- لێکۆڵینەوەکان دەریدەخەن کە ئەم منداڵانە کەمتر لەلایەن خێزانەکانیانەوە بەدڵ و قەدریان دەزانرێن و زیاتر لە منداڵان قسەیان لەگەڵ دەکرێت و زۆرتر قسەکانیان دەبڕدرێن .جگە لەوەش دەستکەوتەکانیان لە قوتابخانە و چالاکی کۆمەڵایەتی زیاتر دەبێتە هۆی کەمتر ڕەزامەندی و دایک و باوکیان زیاتر هەستیارن بەرامبەر بە بۆچوونی کەسانی تر .جگە لەوەش ئەم دایک و باوکانە کەمتر زەردەخەنە و دەمارگیرن .دەکرێت بەسەر ئەو کەسانەدا بێت کە پێوەرێکی توندی دیسپلینیان هەیە و زیاتر منداڵەکانیان تاوانبار دەکەن و سزای دەدەن .دایکی ئەم منداڵانە زیاتر نائارامن .دەرکەوتووە کە ئەوان زۆر تێکدەچن بەهۆی نەبوونی دیسیپلین، زیاتر حەزیان لە گفتوگۆی منداڵەکانیانە، کەمتر بێباکانە، کەمتر لە هاوسەرەکەیان یان لە کارەکەی هاوسەرەکەیان ڕازین.

- به لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە ئەم منداڵانە بە شێوەیەکی نەرێنی هەست بە خۆیان دەکەن و متمانەیان بە خۆیان نییە، نابێت ئەوە لەبیر بکرێت کە تووشی هەستی کەمتەرخەمی و دڵەڕاوکێ و بێزاری دەبن .بەم پێیە نابێت دایک و باوک لە پەرەپێدانی زمان و قسەکردندا هەڵوێستی زیادەڕۆیی لە خۆپارێزی و کامڵگەرایی و ستەمکارانە نیشان بدەن .لێکۆڵینەوەکان دەریدەخەن کە هەبوونی چەمکی خودێکی ئەرێنی لە چارەسەرکردنی لکەلکەشدا سوودی هەیە، بۆیە بردنی منداڵ بۆ بەرنامەی چارەسەری گونجاو لە قۆناغی سەرەتاییدا توانای ڕووبەڕووبوونەوەی کێشەکە زیاد دەکات.

- پێویستە خۆبەگەورەزانینی منداڵان زیاد بکرێت بە گۆڕینی سەرنج و حەز و ئارەزووی منداڵان بۆ تایبەتمەندییە ئەرێنییەکانیان .سزادانی منداڵ لەسەر لکەلکە لۆمەکردن، پێی بڵێیت واز لە قسەکردن بهێنە، داواکردن لێی بوەستێت و دەستبکاتەوە، لکەلکە زیاد دەکات .سەرنجت لەسەر قسەکردنی ڕوان بێت نەک لکەلکە و هاندانی منداڵەکە .قسەکردن بۆ منداڵەکە یان تەواوکردنی هانگەڤەرەکان زیانبەخشە تەنانەت ئەگەر بە نیازێکی باشیش بێت .بۆ ڕاستکردنەوەی قسەکانت، پێویستە خۆت بەدوور بگرێت لە ڕستەی نەرێنی وەک "پێویستە خاوتر قسە بکەیت ڕووخسارت بەو شێوەیە مەکە ."پێشنیارکردنی ئەوەی کە پێش قسەکردن بیربکاتەوە یان هەناسەیەکی قووڵ هەڵمژێت، دەتوانێت منداڵەکە زیاتر وروژێنێت.

- پەیوەندیکردن لەگەڵ منداڵەکەدا نابێت لە کەشێکی پڕ لە جەنجاڵیدا بێت، پێویستە "ئاگاداری ئەوە بێت کە ئەو پرسیارانەی کە لە منداڵەکە دەکرێن دەتوانرێت بە "بەڵێ یان "نا "یان بە دەربڕینی کورت وەڵام بدرێتەوە، وە ئەگەر ئەویش بە ئارەزووی خۆی دەستی بە قسەکردن کرد ، پێویستە کات ڕێگە پێبدرێت بەبێ ئەوەی ڕێگری لێبکرێت، پێویستە دەرفەت بدرێت بە منداڵان بۆ دەربڕینی هەست و وروژاندنەکانیان، ئەگەر کێشەی قسەکردنیان هەبوو، پێویستە هانیان بدرێت بە نیشاندانی ئەوەی کە گوێیان لێدەگرێت، پێویستە گرنگی بەو شتانە بدرێت کە منداڵەکە دەیڵێت نەک چۆن دەیڵێت، پێویستە بەرکەوتنی چاو بپارێزرێت بەبێ ئەوەی دەستوەردان لە قسەکردنەکەدا بکات .لەکاتی قسەکردن لەگەڵ منداڵەکەدا، پێویستە ئاگاداری بەکارهێنانی ڕستەی کورت و سادە بێت.

وێنەی ٢.٦ :هەستی نەرێنی لە منداڵی لکەلکەدا

- پێشنیارکردنی ئەوەی کە خۆی لە وتنی ئەو وشانە بەدوور بگرێت کە کێشەی ،لەگەڵدایە، کێشەی هەبوو چارەسەر ناکات .لێدوانی وەک "ناتوانیت بیکەیت، نەخێر وەڵام مەدەرەوە، بوەستە، قسە مەکە "ئەو هەڵوێستانەن کە زیان بە متمانە بەخۆبوونی منداڵەکە دەگەیەنن، ئەمەش گرنگترین هەنگاوە بۆ تێپەڕاندنی ئەم سەختییە .ئەو چاوەڕوانیانەی کە لەگەڵ تەمەن و ئاستی پێگەیشتنی ناگونجێت، دەبێتە هۆی زیادبوونی دڵەڕاوکێی منداڵەکە و دەبێتە هۆی ئەوەی زیاتر لکەلکە بکات.

- لە ڕاستیدا لکەلکە زۆرترین کێشە بە منداڵەکە دەبەخشێت و ئەمەش دایک و باوکی زۆر ناڕەحەت دەکات .لەم حاڵەتەدا ڕەنگە یارمەتیدەر بێت وشەی وەک "هەندێکجار ،قورسە، نەخێر؟"، "پێموایە بە سەختی ئەم وشەیە بڵێیت"، بە زەردەخەنەیەکی کەم بەبێ بەزەیی و دڵەڕاوکێ و لۆمەکردن ، و دانانن و پێزانینی هەوڵەکانی.

- ،هەوڵبدە کاتێک لەگەڵ منداڵەکەدا بەسەر بەریت، گرنگ نییە چۆن قسە بکات .

- پێویستە دڵنیا بکرێتەوە کە منداڵ کاتێکی زیاتر لەم ژینگەیانەدا بەسەر دەبات بە چاودێریکردنی ئەوەی کە لە کام ژینگەدا بە شێوەیەکی ڕوانتر قسە دەکات.

- قسەکردن لەسەر لکەلکە تابوو نییە .دەتوانرێت پرسیاری لە هەستەکانی بکرێت سەبارەت بەو کێشەی قسەکردن کە تووشی دەبێت، هەروەها دەتوانرێت لەگەڵ منداڵەکەدا باس بکرێت کە ڕەنگە هەموو کەسێک هەندێک کێشەی هەبێت.

- .لەوانەیە خوشک و برا و هاوڕێیان گاڵتە بە منداڵەکە بکەن و شەرمیان لێ بکەن ،لەم حاڵەتەدا پێویستە بە سەبرەوە قسەیان لەگەڵ بکرێت بەبێ ئەوەی تووڕە بێت .هەروەها باس لەوە بکرێت کە هەموو مرۆڤەکان خاڵی لاواز و خاڵی بەهێزیان هەیە
- گرنگە منداڵ نەخشێکی بەردەوام بۆ خواردنی باش و خەوتنی پێویست دابنێت.

- پێویستە ڕاوێژ بە نەخۆشخانەکانی زانکۆ و یەکەکانی پەروەردە بکرێت بۆ وردبینی.
- ناوەندەکانی ڕێنمایی و توێژینەوە ئەرکی پێدانی زانیاری و ڕێنمایی سەبارەت بە پەروەردەی ئەو منداڵانە جێبەجێ دەکەن.
- دیاری کراوە کە بەرنامەکانی چارەسەرکردن بۆ کەمکردنەوەی فرێکوێنسیی لکەلکە زۆرجار بە شێوەیەکی بەرچاو دڵەڕاوکێ کەم دەکەنەوە .کەمبوونەوەی بەرچاو لە لکەلکە و ڕەفتارەکانی دوورکەوتنەوە لەگەڵ کەمبوونەوەی دڵەڕاوکێ لە قۆناغی چارەسەرکردندا بەدی دەکرێت.

➢ پێشنیارەکان بۆ مامۆستایانی ئەو منداڵانەی کێشەی لکەلکەیان هەیە

- منداڵێک بە لکەلکە ناوزەد مەکە .ئەگەر تۆش چەواشەکاری بکەیت
- دەست دەکات بە لکەلکە .بەڵام کاتێک چەواشەکاری نەکرێت، منداڵ دەتوانێت بەبێ هیچ مەترسییەک ئەم قۆناغە تێپەڕێت .زۆر ورد مەبە لە قسەی منداڵەکەدا .ئارام بیهێڵەرەوە
- ،گوێگرتن .دوور بکەوەرەوە لە نیگەرانی .کاتێک منداڵەکە دەیەوێت شتێک بڵێت زۆرترین کات و دەرفەتی پێ بدە بەبێ ئەوەی پەلە و پەلە بکەیت .پەلە لە منداڵەکە مەکە بۆ قسەکردن .وا لە منداڵەکە بکە هەست بکات کە تۆ و هاوڕێکانی تری گوێگرێکی باش و سەبردارن.

- هەرگیز ئاگاداری منداڵەکە مەدە وەک "وەستە، پەلە مەکە"، "سەرلەنوێ دەست پێبکە"، "سەرەتا هەناسەیەکی قووڵ هەڵمژە"، هەموو ئەم هۆشدارییانە دەبێتە هۆی ئەوەی سەرنجی لەسەر قسەکانی بێت، ئەمەش زیانی هەیە.

- کاتێک منداڵەکە قسە دەکات، سەیری چاوەکانی بکە نەک جوڵەی لێوەکانی .کەشێکی ئاسوودە لە پۆلدا دروست بکە .مەهێڵە منداڵەکانتان بێزار بن

- منداڵی لکەلکە زیاتر سوودمەند دەبێت لەم جۆرە کەشوهەوایە، دوور بکەوەرەوە . ،لە دیسپلینی توند .گاڵتەجاڕی و گاڵتەی تاڵ وەک ڕێگەیەک بۆ دیسپلین بەکارمەهێنە بە دڵسۆزی و دڵسۆزانە ئاگاداری منداڵەکە بە .خۆشەویستی و سۆز و خۆشەویستی

- ئەو ڕێوشوێنانە بگرنەبەر کە منداڵەکە لە پۆلدا سەلامەت و دڵخۆش بێت .هەڵوێستی پۆلەکە بەرامبەر بە منداڵی لکەلکە بپشکنە .بە لکەلکەکەرەکە بڵێ پێکەنین و گاڵتە نەکات .ئەم کارە بکە کاتێک منداڵە لکەلکە لە پۆلدا نییە .پێویستە بۆ پۆلەکە ڕوون بکرێتەوە کە قسەی ئێستای منداڵ بەم شێوەیەیە، بەڵام دەتوانێت لە ماوەیەکی کەمدا قسەی دروستیش بەدەستبهێنێت، هەروەها دەتوانرێت بە ئاسانی ئەم سەختییە تێپەڕێنرێت، بەتایبەتی ئەگەر بە گوێگرتن بە ئارامییەوە بەبێ پێکەنین یارمەتی بدەن بەڵام نابێ ئەوە لەبیر بکرێت کە هەڵوێستی مامۆستا لەو بارەوە باشترین نموونە . دەبێت.

- لە کاتی خوێندنەوەی شیعر یان دەربڕینی زارەکی لە پۆلدا ڕێوشوێنی تایبەت بە لکەلکە بگرنەبەر .ئەگەر بڕیار بوو ئەرکی ماڵەوەی لەبیرکردن بدرێت، پێویستە .ئاگاداری ئەوە بێت کە لەگەڵ بارودۆخی منداڵەکەدا بگونجێت، کورت و ئاسان بێت ،سەرکەوتنی منداڵ لەم چالاکییانەدا پێویستە ببینرێت و سەرسام بێت .کاری کۆڕاڵ ڕێپێوان و پراکتیزەکردنی تری مۆسیقا، چالاکییە ڕیتمییەکان کە لە پۆلدا ئەنجام دەدرێن یارمەتیدەرن بۆ لکەلکە .یارمەتی منداڵ بدە بۆ ئەوەی لە پۆلدا وەربگیرێت بەو کارانەی کە سەرکەوتووە و بە باشی ئەنجامی دەدات، هەروەها دەرفەتەکان بۆ ئەمە ئامادە بکەن.

- هەوڵبدەن کەموکوڕییە کەسییەکانیان کەم بکەنەوە و ڕێوشوێنی خۆپارێزی پێویست لەم ڕووەوە بگرنەبەر .لەبەردەم منداڵەکەدا لەگەڵ کەسانی تر قسە مەکە دەربارەی کەموکوڕییەکانی، بەتایبەتی کۆسپی قسەکردنی.

- چەند ئەرکێکی تایبەتی پێ بدە .ئەرکی قسەکردن، هەواڵ بۆ بەڕێوەبەر یان گەورەساڵ، بۆ مامۆستای پۆل لە تەنیشت ماڵەوە، بۆ کاتێکی دیاریکراو کە لەوێوە وەربگیرێت.

- وەک ئەرکێک بۆ شتێک .خێزانەکە بە باشی بناسە، هاوکاریان بکە .دڵنیابە لە ماڵەوە ئەو شتانە لەناو نابەن کە تۆ هەوڵی بۆ دەدەیت لە قوتابخانە .پێکەوە ڕێوشوێنی خۆپارێزی پێویست بگرنەبەر .هەوڵبدە بەشە ونبووەکان لە ماڵەوە لە قوتابخانە تەواو بکەیت.

➢ ڕاسپاردە بۆ مامۆستایانی ئەو خوێندکارانەی کە قسەیان دواکەوتووە

- کاتێک مامۆستای پۆل خوێندکارێکی هەبێت کە لە ناو پۆلدا قسەکانی تێناگات پێویستە ئەم خوێندکارانە ئاراستەی دامەزراوە پەیوەندیدارەکان بکرێت .پێویستە منداڵ هان بدرێت بۆ بەکارهێنانی ئەو وشە نوێیانەی کە فێری دەکرێن لە ژیانی ڕۆژانەیدا.

- .قسەکردن تەنها بە قسەکردن بەدەست دێت و لەگەڵ قسەکردنت بەهێزتر دەبێت ئەگەر قسەکردن بکرێتە چێژبەخش و ئەگەر دەرکەوت کە سوودی هەیە، منداڵەکە ئامادە دەبێت قسە بکات .بەڵام هەندێک لەو منداڵانەی کە قسەکردنیان دواکەوتووە بە هیچ شێوەیەک قسەکردن نیشان نادەن .بۆ ئەوەی پێویستییەک بۆ ئەو جۆرە منداڵانە دروست بکات، لە ئامادەبوونی منداڵەکەدا، بە دەنگێکی بەرز کە بیبیستێت،

- بە خێراییەک کە بتوانێت پەیڕەوی لێبکات، بە سادەییەک کە دەتوانێت لێی تێبگات و بە تۆنێک کە دەتوانێت چێژ وەربگرێت.
- قسەکردن یارمەتیدەرە .ئەگەر چاودێر و پاڵپشتی هەوڵەکانی منداڵ بۆ قسەکردن بکرێت، ئەوا ئارەزووی قسەکردن زیاتر دەبێت.

وێنەی ٢.٧ :گرنگی ژینگەکان بۆ پەرەپێدانی قسەکردنی منداڵان

- لەکاتی کارلێککردن لەگەڵ منداڵەکەدا، بەسوودە ئەو دەربڕینانەی کە بە ئاماژەی بێدەنگ و دەربڕینی دەموچاو دەکرێن پشتگوێ بخرێت بۆ ئەوەی پێویستی قسەکردن لەگەڵیان دروستبکرێت .کاتێک منداڵ لەگەڵیدایە، مامۆستا باسی کارەکانی یان جوڵەکانی دەکات
- پێویستە دەربببڕێت .بۆ نموونە گفتوگۆکانی وەک "مامۆستا تەنها گوێچکەی وەرگرتووە، لەسەر تەختە نووسیویەتی، دواتر داوای لە خوێندکارەکان کردووە لە دەفتەرەکانیاندا بنووسن "سوودی دەبێت ئەگەر لەگەڵ منداڵەکەدا پێکەوە دروستکرابن.

- تێکچوونی قسەکردن پێویستە بە ڕستە و نەخشی سادە لەگەڵ منداڵەکەدا قسە بکرێت کە بتوانێت لێی تێبگات کاتێک ژینگەی پەروەردەیی گونجاو دابین دەکرێت
- کێشەیەکی چارەسەرکراوە .لە پۆلدا هەم ئەم منداڵە و هەم قسەی منداڵانی تر

- پێویستە ژینگەیەکی گونجاو بۆ گەشەپێدان دابین بکرێت .منداڵەکە پێویستە وشەسازییەکی هەبێت کە پێکهاتبێت لەو وشە بنەڕەتیانەی کە دەبێت زۆرترین بەکارهێنانی هەبێت ڕۆژانە .سەرەتا پێویستە ئەم وشەسازییە لەو وشانە پێکبێت کە زۆرترین بەکارهێنانیان لە ژیانی ڕۆژانەدا هەیە، ڕیزبەندییەک لە سادەیەوە بۆ سەخت پەیڕەو بکرێت، سەرەتا دەنگی ئەم وشانە بە جیا فێربکرێن و دوای ئەوەی

منداڵەکە توانی ئەمانە بەرهەم بهێنێت دەنگەکان، وشەکان دەبێ بە تێکەڵکردنیان دروست ببن.

- لە منداڵانی کەمئەندامی دواکەوتووی قسەکردندا، پێش هەموو شتێک پێویستە فێری بەرهەمهێنانی تاکە بزوێن و وشەی کورت بکرێت بە گەیشتن بەو دەنگانە یەک بە یەک. پاڵپشتیکردنی ئەم توێژینەوەیانە بە یارییەکان دەبێتە هۆی زیادکردنی ماوەی سەرنجی منداڵ، سەرنجی منداڵەکە ڕادەکێشێت و بەشداریکردنی مسۆگەر دەکات بەبێ ئەوەی بێزار بێت.

سەرچاوەکان

- Çocukta Dil ve Kavram Gelişimi', Anadolu Üniversitesi Yayını No : 1318,
- Eskişehir 2001.
- 'Dil ve Konuşma Terapistliği', Anadolu Üniversitesi Yayını No : 1333,
- Eskişehir
- CEBİROĞLU, Rıdvan, Güç Gelişen ve Güç Öğrenen Çocuklar, Akbank
- Yayınları, İstanbul, 1976.
- ÇİYİLTEPE, Müzeyyen, Dil ve Kavram Gelişimi, Dil ve Konuşma Gelişiminde
- Sorunlara yol Açan Nedenler, Kök Yayıncılık, Ankara, 2006.
- DÖNMEZ, Necati Baykoç, Şule BİLİR (Editör), Özürlü Çocuklar ve
- Eğitimleri, Konuşma Dil Bozuklukları ve Eğitimsel Görüşler, Ayyıldız
- Matbaası, Ankara, 1986.
- EGE Pınar, Figen TURAN, Dil Sorunu Olan Çocuklar İçin Bütüncül Dil
- Yaklaşımı, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi,
- Ankara Üniversitesi Basımevi, 2003, Cilt 4, Sayı 1, Ankara.
- EGE Pınar, Funda Acarlar, Figen Turan, Ankara Artikülasyon Testi, Ankara
- Üniversitesi Bilimsel Projeleri Yayını, Ankara, 2004.
- EGE Pınar, Funda Acarlar, Figen Turan, Psikoloji Araştırma ve

- **Uygulamalarında Ölçek/Teknik/Vaka/Yayın/kavram Tanıtımı IV, Ankara**
- **Artikülasyon Testi, Türk Psikoloji Dergisi, Cilt 21, Sayı 57, Ankara, Haziran**
- **2006.**
- **EROĞLU, Çiğdem Yananer, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim**
- **Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Anasınıfı Öğrencilerime**
- **ve Velilerine Nasıl Yardım Edebilirim?, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi,**
- **İstanbul, Ocak, 2002.**
- **GÜVEN, Nergis, Servet BAL, Dil Gelişimi ve Eğitim, Epsilon Yayınevi, 2000.**
- **http://aof.edu.tr/IOLTP/1267/unite07.pdfK, 05.07.2016, 19.45**
- **http://testci.net/mod/resource/view.php?id=35, Okul Öncesi Dil Gelişimi**
- **05.07.2016, 19.00**
- **http://w3balikesir.edu.tr/~mozsari/dilbilim.htm#_Toc121731686, Dil**
- **Kazanımları ve Dil Düzensizlikleri 53, 05.07.2016, 18.45**
- **http://www.adana-meb.gov.tr/download/OZEL.DOC, Konuşma Engelliler,**
- **07.07.2016, 18.00**
- **http://www.cocukgelisim.com/ozelcocuk.htm, Afazi 23.02.2016, 09.40**
- **http://www.doktorsitesi.com/makale/konuşma-bozukluklari 23.02.2016 , 10.30**
- **http://www.doktorumonline.net/default.asp?mid=41&kid=13, Afazi,**
- **22.02.2016, 15.45**

- **http://www.geocities.com/physicaltherapytr/konusmabozukluklari.html**
- **23.02.2016, 09.15**
- **http://www.ram.gov.tr/ozelegt/koneng.doc, Konuşma Engelli Kimdir?,**
- **23.02.2016, 13.45**
- **http://www.rehabilitasyon.com/action/makale/1/ALICI_DIL_GELIŞIMINI_DE**
- **STEKLEYEN_ETKİNLİKLER-838 23.02.2016 ,10.45**
- **http://www.rehabilitasyon.com/index.php?act=showarticles&act2=read&aid=99**
- **9&cid=92, 05.07.2006, 18.20**
- **http://www.rehabilitasyon.com/index.php?act=showarticles&act2=read&aid=74**
- **8&cid=95, Dil Gelişim Egzersizleri, 05.07.2016, 18.00**
- **İLHAN, Nadir, Çocukların Dil Edinimi, Gelişimi ve Dile Katkıları, Manas**
- **Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt sayı:13,s.155-160, Bişkek, 2005.**
- **KARACAN, Elvan, Bebeklerde ve Çocuklarda Dil Gelişimi, Klinik Psikiyatri**
- **Dergisi, 2000.**
- **KARATEPE, Hasan, Özürlü Çocuklar, Karatepe Yayınları, Ankara,1986.**
- **LEVENT, Bergin, Nazan Kaya, Hasan KIŞ, Gecikmiş Konuşma Aile El Kitabı,**
- **T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri**
- **Genel Müdürlüğü, AÇEM ve 4. Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara, Ocak,**
- **2001.**

- **LEVENT, Bergin, Nazan Kaya, Hasan KIŞ, Ş. Afet GEMİCİ, Gecikmiş**
- **Konuşma Öğretmen El Kitabı, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim**
- **Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü, AÇEM ve 4. Akşam Sanat**
- **Okulu Matbaası, Ankara, Ocak, 2001.**
- **LEVENT, Bergin, Nazan Kaya, Kekeme Bir Çocuğum Var Aile El Kitabı, T.C.**
- **Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel**
- **Müdürlüğü, AÇEM ve 4. Akşam Sanat Okulu Matbaası, Ankara, Ocak, 2001.**
- **ÖZGÜR, İskender, Konuşma Bozuklukları ve Sağaltım, Nobel Yayınları,2003.**
- **ÖZSOY, Yahya, Mehmet ÖZYÜREK, Süleyman ERİPEK, Özel Eğitime**
- **Muhtaç Çocuklar Özel Eğitime Giriş, Karatepe Yayınları, Ankara 1998.**
- **T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri**
- **Genel Müdürlüğü, Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı, Devlet Kitapları**
- **Müdürlüğü Basımevi, Ankara, 2006.**
- **TOPBAŞ, Seyhun, Dil ve Kavram Gelişimi, Dilin Bileşenleri, Kök Yayıncılık,**
- **Ankara, 2006.**
- **TOPBAŞ, Seyhun, Dil ve Konuşma Sorunlu Çocukların Ses Bilgisel**
- **Çözümleme Yöntemi İle Değerlendirilmesi ve Konuşma Dillerindeki Ses**

- **Bilgisel Özelliklerin Betimlenmesi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları No**
- **1106, Eskişehir, 1999.**
- **TURAN, Ayşegül, Sevgi Dili Konuşan Çocuklar, Sistem Yayıncılık, 2000.**
- **TURAN, Figen, 0-6 Yaş Döneminde Dil Gelişimi, Çoluk Çocuk Dergisi, Nurol**
- **Matbaacılık, Sayı 1, Nisan 2001.**
- **TÜZÜN, Ümran, Çocuk ve Ergen Psikiyatrisi, Nobel Tıp Kitapevleri, 2002.**
- **ÜLGEN Gülten, Emel Fidan, Çocuk Gelişimi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları,**
  Ankara, 2000.